

Hvilke erfaringer og hvilken faglig viden har lærerne i specialskolerne i forhold til at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos eleverne - en kvalitativ undersøgelse.

Masteruddannelsen i Sexologi ved

Aalborg Universitet

Gry Hanne Winther Knudsen

Studienummer: 20152685

Group: 17grsx112

Antal anslag inklusivt mellemrum: 120.000

Vejleder: Birgitte Schantz Laursen

Projektperiode: 19 januar - 8 maj 2017.

Titel: Janus Personae.

Casa Verde San Miguel de Allende

Resume: . Hvilke erfaringer og hvilken faglig viden har lærerne i specialskolerne i forhold til at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos deres elever?

Denne masterafhandling er den afsluttende del af en masteruddannelse ved Aalborg Universitet. Problemstillingen er valgt i samråd med min ansættelseskommune med et ønske om at sætte fokus på seksualitet hos børn og unge i specialregi med det formål at understøtte den seksuelle sundhed og trivsel bedst muligt.

Målet med masterafhandlingen er at undersøge, hvilke erfaringer og hvilken faglig viden lærerne i specialskolerne har ift. at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd blandt eleverne. Målet har betydning på flere plan. Det handler om både at beskytte og hjælpe barnet - som potentielt kan udvikle en overgrebsadfærd - til at få et godt liv med en sund seksualitet og samtidig forhindre, at andre børn måtte blive udsat for seksuelle overgreb. Børnene er midt i deres identitetsudvikling, hvilket der med fordel kan arbejdes med i et sundhedsfremmende udviklingsperspektiv, da forskningen viser, at det er forholdsvis få, der bliver krænkere i voksenlivet. Lærerne i specialskolerne har derfor et særligt ansvar, når det handler om at styrke den enkeltes livskvalitet - herunder den seksuelle sundhed og trivsel.

Der blev valgt en kvalitativ tilgang med det semistrukturerede interview som afhandlingens dataindsamlingsmetode, idet problemformuleringen lægger op til en dybere forståelse af oplevelsen og betydningen af, hvilke erfaringer og faglig viden lærerne er i besiddelse af i specialskolerne ift. at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos eleverne. På denne baggrund blev der gennemført tre kvalitative forskningsinterview med tre erfarne lærere fra specialundervisningssektoren fra henholdsvis indskolingen, mellemtrinet og udskolingen for at få indsigt i deres: erfaringer med børn med seksuelt bekymrende adfærd i skoleregi - vurdering af egne kompetencer ift. at opspore seksuelt bekymrende adfærd - samt vurdering af kvaliteten af den viden og undervisning om børns seksuelle udvikling henholdsvis fejludvikling, de selv har modtaget i løbet af deres uddannelse. Undersøgelsens fund blev analyseret og diskuteret med udblik til relevant forskningsbaseret litteratur og teori.

Overordnet set viste konklusionen, at lærerne i specialregi har brug for indsigt og viden omhandlende, hvor grænsen går mellem seksuelt bekymrende adfærd og normal seksuel udvikling. Desuden viste undersøgelsen, at manglende uddannelse og manglende seksualpolitik på området giver svære kår for personalet, når det handler om at håndtere normal- såvel som seksuelt bekymrende adfærd hos børn og unge i specialregi på trods af den gode vilje.

Abstract: What kind of experiences and what kind of professional knowledge do the special needs teachers have in identifying signs of sexually disturbing behaviour in children - a qualitative research study.

This thesis is the final task of a master education at Aalborg University. The subject matter is chosen in cooperation with the municipality in which I am employed, striving to highlight the sexuality of children in special needs classes in effort to support their sexual health and wellbeing. The goal of the thesis is to investigate what kind of experiences and what kind of professional knowledge the special needs teachers have in identifying signs of sexually disturbing behaviour in children. The goal is relevant on several levels; helping and protecting the child – who can potentially develop abusive behaviour – to have a good life with a healthy sexuality, and at the same time prevent that other children might be victims of sexual abuse. The children are in the midst of their identity development, which can be worked with in a healthier improving perspective with advantage, as research shows that relatively few young sexual offenders become actual offenders as adults. The special needs teachers therefore have a distinct responsibility, when it comes to strengthening the quality of life - as well as sexual health and wellbeing - of their pupils.

A qualitative approach with a semi structured interview was chosen as the thesis' method of data collecting, as the subject matter prompts a deeper understanding of the special needs teachers' experience and knowledge, when it comes to identifying signs of sexually disturbing behaviour. Three qualitative research interviews were carried out with three experienced special needs teachers (each working with different age groups) to gain insight concerning their experiences with sexually disturbing behaviour at school - evaluation of their own skills in detecting sexually disturbing behaviour among their pupils - and an evaluation of the quality of the education in the normal/abnormal sexual development of the child they themselves have received during their college education. The findings were analysed and discussed using relevant academic research literature and theory.

Overall the conclusion showed that the special needs teachers need insight and knowledge in identifying, where the line is drawn between sexually disturbing behaviour and normal sexual behaviour. Furthermore, the inquiry showed that the lack of education and lack of a sexual school policy - in spite of good will - constitutes some problems for the teachers, when it comes to the dealing with normal as well as abnormal sexual behaviour among the special needs pupils.

1	Indholdsfortegnelse	
2	Initierende problem	6
2.1	Jonas	6
3	Afhandlingens opbygning	7
4	Baggrund/problemanalyse	8
4.1	Seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap - en dansk kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb	9
4.1.1	<i>Sammenfatning sammenholdt med anden litteratur</i>	10
4.2	Børn med seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd - klientperspektivet: JanusCentret - Statusrapport XII 2003 - 2014	11
4.3	Personlige karakteristika blandt børn med seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd	12
4.4	Omsorgsvigt - sårbarhedsfaktor i børnenes baggrund	13
4.5	Hvordan manifesterer den seksuelt bekymrende adfærd sig?	13
4.5.1	<i>Sammenfatning sammenholdt med anden litteratur</i>	13
5	Den seksuelle udvikling hos børn	15
5.1	Barnets seksuelle udvikling med udgangspunkt i WHO' definition	15
5.1.1	<i>Adfærd og udvikling hos før - børnehavebarnet</i>	17
5.1.2	<i>Adfærd og udvikling hos børnehavebarnet</i>	17
5.1.3	<i>Adfærd og udvikling hos skolebarnet og overgang til puberteten</i>	17
5.1.4	<i>Adfærd og udvikling i puberteten</i>	18
6	Tegn på bekymrende seksuel adfærd	18
6.1	Relationen og tilgangen	19
6.2	Viden om, overdreven interesse eller optagethed af seksuelle aktiviteter	20
6.3	Analyseredskab	20
6.4	Bekymringsbarometret	22
6.4.1	<i>Sammenfatning af baggrundsanalysen</i>	22
7	Problemformulering	22
7.1	Forskningsspørgsmål	23
8	Metode	23
8.1	Litteratursøgning	23
8.1.1	<i>Eksklusionskriterier</i>	23
8.1.2	<i>Inklusionskriterier</i>	24
8.2	Kvalitativ metode	25
8.3	Dataindsamling	26
8.4	Forskningsdesign	26
8.4.1	<i>Informanter</i>	27
8.4.2	<i>Udformning af interviewguide</i>	27
8.4.3	<i>Gennemførelse af interview</i>	28
8.4.4	<i>Analysedesign</i>	28
8.4.5	<i>Etiske overvejelser</i>	28
8.5	Præsentation af informanter	30
9	Analyse og diskussion af fund i de tre kvalitative forskningsinterview	30
9.1	Tema 1 - Informanternes erfaringer ift. børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd	31
9.1.1	<i>Sammenfatning af 9.1</i>	42
9.2	Tema 2 - Seksuelt bekymrende adfærd vs. naturlig seksuel udvikling hos børn - informanternes faktiske viden samt behov for supervision og efteruddannelse	42

9.2.1	Sammenfatning af 9.2.....	48
9.3	Tema 3 - Informanternes håndtering af børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd i praksis	48
9.3.1	Sammenfatning af 9.3.....	51
9.4	Tema 4 - Det professionelle, det personlige og det private felt.....	52
9.4.1	Sammenfatning af 9.4.....	56
10	Konklusion.....	57
11	Perspektivering.....	59
12	Bibliografi (35).....	61
13	Bilag.....	66
13.1	Bilag 1 - JanusCentrets bekymringsbarometer.....	66
13.2	Bilag 2 - DOkumenteret Systematisk InformationsSøgning.....	67
13.3	Bilag 3 - Semistruktureret Interviewguide:.....	78
13.4	Bilag 4 - Eksempel på analyse og meningskondensering af informanternes udsagn.	80
13.5	Bilag 5: Samtykkeerklæring.....	81
13.6	Bilag 6 - uddrag af bekendtgørelse fra læreruddannelsen af 1966 og uddrag af læreruddannelsesloven af 1991.	82

2 Initierende problem

I mit virke som lærer på en specialskole i Jylland er problemstillinger vedrørende børn, som udviser seksuelt bekymrende adfærd ikke usædvanlige, om end de fleste børn synes at gennemgå en ganske almindelig sund seksuel udvikling. Min erfaring er dog, at vi som professionelle mangler indsigt og viden på området.

Eleverne tilbringer store dele af deres vågne timer i skolen, hvor de udfolder og afprøver deres seksualitet i fællesskaber af jævnaldrene. Vi har således rig mulighed for at være opmærksomme på børn med seksuelt bekymrende adfærd, og netop derfor er det vigtigt at kunne handle professionelt, ansvarligt og vidensbaseret i praksis, når det handler om at understøtte udviklingen af elevernes seksualitet i en sund og naturlig retning.

Målet har betydning på flere plan. Det handler både om at beskytte og hjælpe barnet - som potentielt kan udvikle en overgrebsadfærd - til at få et godt liv med en sund seksualitet og samtidig forhindre, at andre børn måtte blive udsat for seksuelle overgreb.

Børnene er midt i deres identitetsudvikling, som der med fordel kan arbejdes med i et sundhedsfremmende udviklingsperspektiv, da forskningen viser, ”(...) at det er forholdsvis få, der bliver krænker i voksenlivet.” (1).

I bestræbelsen på at give indblik i, hvilke problemstillinger der kan indgå i en speciallærers hverdag, følger en aktuel case, der tager udgangspunkt i reelle hændelser. Casen er af etiske årsager anonymiseret og ændret ift. virkeligheden.

2.1 Jonas

Endnu en gang er Jonas på dagsordenen til teammødet. Problemet er bare, at personalet ikke ved, hvordan situationen skal håndteres.

Jonas har det svært i forvejen. Han kommer fra et hjem med social slagside og har haft en problemfyldt opvækst med mangel på omsorg. Jonas er 12 år gammel og har hele sin skolegang gået i specialklasse. Udover kognitive funktionsnedsættelser er han diagnosticeret med autisme spektrum forstyrrelser. Han har tydelige sociale vanskeligheder og relationelle problemer ift. jævnaldrene.

Personalet har længe været bekymret for Jonas' adfærd - specielt på det seksuelle område.

Han opleves som udelukkende interesseret i seksuelt relaterede emner. Ofte 'kommer han til' at strejfe pigernes numser eller bryster med hånden.

For nylig fortalte en af de andre elever, at Jonas havde stukket hånden ned i underbukserne på en anden dreng. Jonas benægtede, at situationen havde fundet sted.

Personalet er i tvivl om, hvordan man bedst takler situationen. Der savnes faglig viden og analyseredskaber for at kunne intervenere kompetent.

Ingen synes at kunne huske at have modtaget undervisning fra diverse uddannelser om børns naturlige seksuelle udvikling samt børn og unge med seksuelt bekymrende adfærd.

Hændelsen må ikke bagatelliseres, men heller ikke unødigt dramatiseres. Mange forskellige holdninger bliver diskuteret, og det fornemmes tydeligt, at mange følelser er i spil blandt personalet. Der er brug for professionel assistance og supervision.

3 Afhandlingens opbygning

For at fremme læsevenligheden, stringensen og transparensen følger nu en beskrivelse af afhandlingens opbygning.

Afhandlingen falder i fire hovedafsnit, som henholdsvis er:

- Baggrundsanalyse
- Metode
- Analyse og diskussion
- Konklusion og perspektivering

Baggrundsanalyse: Dette afsnit omhandler, hvilke baggrundsfaktorer og hvilke ”synlige” faktorer, der karakteriserer seksuelt bekymrende adfærd blandt børn i specialregi - samt en beskrivelse af, hvad der karakteriserer en naturlig seksuel udvikling.

Ligeledes indeholder baggrundsafsnittet en beskrivelse af lærernes viden på området og en afdækning af problemets omfang i bestræbelsen på at validere problemformuleringen og afhandlingens relevans.

Baggrundsanalysen danner baggrund for afhandlingens problemformulering og forskningsspørgsmål, som vil søges besvaret på baggrund af en kvalitativ tilgang i form af semistrukturerede interview med tre lærere, der arbejder i specialregi.

Metode: Dette afsnit omhandler afhandlingens fremgangsmåde og metode. Afsnittet indeholder en nærmere beskrivelse af litteratursøgningen, hvilket udgør afhandlingens empiriske baggrund.

Herefter følger en begrundelse for anvendelse af den kvalitative tilgang og det semistrukturerede

interview ift. den valgte problemformulering og tilhørende forskningsspørgsmål.

Desuden beskrives dataindsamling og forskningsdesign - herunder valg og skematisk præsentation af informanter, udformning af interviewguide, gennemførelse af interview, analysedesign samt etiske overvejelser.

Analyse og diskussion: Dette afsnit omhandler analysens fund på baggrund af de kvalitative forskningsinterview. Analysens fund gjorde det muligt at opstille fire overordnede temaer, som analyseres og diskuteres i samme afsnit, da dette giver mulighed for at nuancere de forskellige problemstillinger bedst muligt. Det væsentligste i temaerne bliver diskuteret med udblik til relevant litteratur og teori.

Analyse- og diskussionsafsnittet udgør samlet besvarelsen på afhandlingens problemformulering og forskningsspørgsmål.

Konklusion og perspektivering: Dette afsnit er den samlede og opsummerende vurdering af afhandlingens fund. Der afsluttes med en reference- og bilagsliste.

4 Baggrund/problemanalyse

Med udgangspunkt i to danske forskningsrapporter vil baggrundsanalysen forsøge at identificere, hvilke baggrundsfaktorer og hvilke synlige faktorer, der gør sig gældende hos børn med seksuelt bekymrende adfærd - med særlig fokus på elever i den skolepligtige alder, der er visiteret til forskellige former for specialundervisning - samt afdække speciallærernes viden om emnet.

For at identificere, hvilke synlige faktorer, der kendetegner en seksuelt bekymrende adfærd, vil en beskrivelse af børns naturlige seksuelle udvikling ligeledes indgå i baggrundsanalysen.

Antagelsen er, at viden om dette område er forudsætningen for, at den professionelle kan understøtte børns naturlige seksuelle udvikling og samtidig være i stand til at identificere en seksuelt bekymrende adfærd.

I de følgende afsnit sammenholdes fund fra to undersøgelser: Skoleundersøgelsen og kommuneundersøgelsen - forestået af Videnscenter for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod unge (SISO) og Socialt udviklingscenter (SUS) (2), samt JanusCentrets Statusrapport (1). Rapporternes fund suppleres i øvrigt af udvalgt forskningslitteratur.

4.1 Seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap - en dansk kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb

SISO og SUS har, som et led i den daværende regerings handlingsplan om en styrket indsats mod seksuelt misbrug af børn, undersøgt omfang og karakter af seksuelle overgreb mod børn med handicap (2). Undersøgelsen, som er den første af sin art i Danmark, består af en række kvantitative og kvalitative delstudier.

Der er foretaget en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere på specialskoler m.m. samt en række kvalitative interviews af samme gruppe, hvilket samlet set udgør skoleundersøgelsen.

Desuden er der lavet en spørgeskemaanalyse blandt sagsbehandlere på børnehandicapområdet i landets kommuner samt en række kvalitative interviews af samme gruppe, hvilket udgør kommuneundersøgelsen.

Datagrundlaget udgør for skoleundersøgelsens vedkommende for den kvantitative del: besvarelser af spørgeskema fra 1743 respondenter - heraf 972 lærere, der arbejder i specialektoren. For den kvalitative del: interview med 32 respondenter fordelt på ledere og medarbejdere fra diverse skoler og institutioner for børn med handicap.

Datagrundlaget udgør for kommuneundersøgelsens vedkommende for den kvantitative del: besvarelser af spørgeskema fra 1069 respondenter blandt sagsbehandlere fra 239 kommuner. For den kvalitative del: interview med ni sagsbehandlere fra seks forskellige kommuner.

Undersøgelsens målgruppe - børn med handicap - udgør en bred betegnelse for en heterogen gruppe, som strækker sig fra børn med mindre funktionsnedsættelser, der er i stand til at tage vare på sig selv med enkle former for støtte, til børn med mere indgribende funktionsnedsættelser.

I undersøgelsen defineres et seksuelt overgreb som en seksuel handling eller aktivitet:

- som barnet ikke kan forstå, ikke er modent til eller kan give samtykke til.
- som krænker barnets integritet.
- hvor den krænkende part udnytter barnets afhængighed eller egen magtposition, der baserer sig på den krænkende parts behov.

Der er tale om et seksuelt overgreb: ”(...) hvis den ene part bliver lokket, presset eller truet til en seksuel kontakt, som han eller hun ikke ønsker eller ikke forstår konsekvenserne af.” (3).

Undersøgelsen viser:

- At det af kommuneundersøgelsen skønnes, at mellem 1,2 og 4,7 % af alle børn med handicap har været udsat for seksuelt overgreb. Undersøgelsen omfatter kun overgreb, der er kommet til myndighedernes kendskab, og er ifølge SISO behæftet med mørketal, hvilket vil

sige: *"(...) at mange sager vedrørende seksuelle overgreb mod børn med handicap aldrig kommer til forvaltningens eller andre myndigheders kendskab."* (2). Det påpeges desuden, at seksuelle overgreb mod børn med handicap er omgivet med tabuisering, hvilket vanskeliggør viden om overgrebenes omfang.

- Af skoleundersøgelsen fremgår det, at lærerne i specialskolerne havde kendskab til eller mistanke om, at 3 % af eleverne har været udsat for seksuelt overgreb. Lærernes svar pegede på, at mange af sagerne ikke kom til kommunernes kendskab.
- 35,2 % af krænkerne er under 18 år. Heraf er 22,2 % under 15 år.
- I skoleundersøgelsen havde 32 ud af 56 elever, der havde begået seksuelle krænkelser, en funktionsnedsættelse (svarende til ca. 57 %).
- Elever, der har været udsat for seksuelt overgreb, har overvejende sociale/adfærdsmæssige udfordringer (78,4 %) - herunder kognitiv funktionsnedsættelse (70,3 %) og børn med ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) og ASF (Autisme Spektrum Forstyrrelser).

Desuden fremgår det af undersøgelsen, at flertallet af institutionerne, som er med i undersøgelsen, ikke har retningslinjer for, hvordan de forebygger eller håndterer seksuelle overgreb.

"Det generelle indtryk er, at lærerne og medarbejderne på institutionerne savner et samlet fokus på emnet, der sikrer et vidensgrundlag, som de kan trække på i fælleskab" (2). Det fremgår også, at flere lærere: *"(...) savner opbakning fra ledelse og kollegaer til generelt at beskæftige sig med forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb."* (2).

I undersøgelsens samlede rapport peges der ligeledes på en række fremtidige tiltag og muligheder for udvikling.

Heriblandt, at der er behov for at:

- Udbrede viden og kendskab til området.
- Udvikle beredskaber på institutioner og skoler.
- Udarbejde tiltag ift. børn, der krænker andre børn seksuelt.
- Udvikling af konkrete redskaber til tidlig opsporing, dokumentation og forebyggelse (2)

4.1.1 Sammenfatning sammenholdt med anden litteratur

Fund viser, at seksuelle overgreb mod børn med handicap udgør et problem. Statistikkerne er desuden behæftet med mørketal, og noget tyder på, at diskursen på området lider under tabuisering.

Ifølge Elsebeth Kirk Muffs artikel ”Handicap og risiko for seksuelle overgreb” (4) er en mulig forklaring på tabuiseringen - myter som: ” (...) *at ingen vil begå et seksuelt overgreb på et menneske, der i forvejen er synligt sårbar på grund af et handicap.*” (4). En myte som denne kan også være en medvirkende forklaring på mørketallene, idet den er udtryk for manglende erkendelse af problemets eksistens.

Fund peger også på, at en del af overgrebene på børn med handicap begås af andre børn med handicap. Herunder er børn med kognitive funktionsnedsættelser og diagnostiske lidelser som ASF og ADHD særligt udsatte (2).

Der ligger således en klar udfordring ift. at forebygge og håndtere seksuelle overgreb, som både gælder den krænkede part og den, som krænker. Ifølge Strange og Stevnhøj er ”(...) *gerningsstedet oftest skolen og andre områder, hvor børn og unge mødes jævnligt.*”(5).

Hvad angår de professionelle, som arbejder med børn med handicap i praksis, tyder fund på, at de mangler indsigt og viden ift. at forebygge og håndtere seksuelle overgreb (2).

4.2 Børn med seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd - klientperspektivet:

JanusCentret - Statusrapport XII 2003 - 2014

Behandlingsenhederne JanusCentret¹, Projekt JUNO og Projekt SEBA har i en fælles landsdækkende indsats ydet hjælp og støtte til børn med seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd over for andre børn siden slutningen af 2013. Det overordnede formål er at forebygge seksuelle overgreb mod børn, begået af andre børn. Projektet hører under ”Regeringens Overgrebspakke” og er en del af den samlede styrkede indsats, som har til formål at sikre, at overgreb mod børn opdages og håndteres så tidligt som muligt (1).

Af JanusCentrets statusrapport fremgår følgende på baggrund af 290 klientsager i perioden 2003 til 2014 i en kvantitativ henholdsvis kvalitativ undersøgelse:

- 80 % af klienterne er henvist til JanusCentret på baggrund af egentlig krænkende adfærd over for en eller flere andre børn/unge.
- 59 % går i specialklasse eller på specialskole på visitationstidspunktet.
- 45 % af klienterne har en IQ på under 85.
- Majoriteten af klienterne er drenge, der befinder sig i begyndelsen af teenageårene. Lidt over halvdelen er mellem 13 og 15 år.

¹ JanusCentret har eksisteret siden 2003

- Det er overvejende drenge, som begår seksuelle overgreb. Pigerne udgør under 10 %.
- Hvad angår ofrene for andre børns seksuelle grænseoverskridelser er kønsfordelingen 57% piger og 43% drenge. Mange af overgrebene sker altså mellem personer af samme køn.
- Gennemsnitsalderen ved første krænkelse er 11, 6 år og 13 år på visitationstidspunktet.
- Hvert tredje seksuelle overgreb mod børn begås af andre børn under 18 år.
- Børnene har en relation forud for overgrebene. Skolekammerater udgør en tredjedel. 21% af overgrebene sker i skoleregion.
- 59 % af børnene har - ofte i flere år - udvist seksuelt bekymrende adfærd (1).

Begrebet ”bekymrende eller krænkende adfærd” dækker ifølge JanusCentret over et bredt spektrum; fra seksuelle adfærdsproblemer til egentlig overgrebsadfærd og er afhængigt af: ”(...) barnets mentale udvikling og seksuelle udviklingsstadiet.”(1).

JanusCentret definerer seksuel krænkelse på følgende måde:

”Der er tale om seksuelt misbrug, når et barn inddrages i seksuelle aktiviteter, som det ikke kan forstå rækkevidden af, udviklingsmæssigt ikke er parat til, og derfor ikke kan give tilladelse til, og/eller aktiviteter af denne karakter, der overskrider samfundets sociale eller retslige normer.”(1).

4.3 Personlige karakteristika blandt børn med seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd

Mange af børnene viser tegn på neuropsykiatriske vanskeligheder. Børn som viser tegn på ASF udgør 20 % og børn, der udviser tegn på ADHD udgør 73 %.

En vigtig pointe vedrørende tegn på ADHD er ifølge JanusCentret, at specifikke opmærksomhedsmæssige vanskeligheder også kan skyldes: ”*Psykisk sygdom, depression, angst, stress, autisme, søvnforstyrrelse, hovedtraumer, medicin, stofmisbrug og overdrevent kaffe - eller nikotinforbrug*”(1).

JanusCentret har særlig fokus på børn med ASF, som er karakteriseret ved at være en gennemgribende udviklingsforstyrrelse, der er kendetegnet ved: ” (...) kvalitative forstyrrelser af sociale samspil og kommunikationsmønstre samt ved et begrænset, stereotyp og repetitivt

repertoire af interesser og aktiviteter. (ICD-10)² (1). Børn og unge med ASF i JanusCentret er stort set drenge og over halvdelen går i specialklasse eller på specialskole.

Ifølge JanusCentrets erfaringer har børn med ASF vanskeligheder, når det handler om gensidig social interaktion. Evnen til mentalisering kan være forringet samt evnen til at tage andres perspektiv og forudse konsekvenserne af ens handlinger. Det er også værd at bemærke, at 2/3 af børnene har omfattende følelsesmæssige vanskeligheder og utilstrækkelige sociale kompetencer (1). Generelt om børn med psykisk udviklingshæmning og diagnostiske lidelser viser undersøgelsen, at denne gruppe har større risiko for at udvikle seksuelt grænseoverskridende adfærd.

Begrundelsen er, at de: ” (...) ofte har svært ved at aflæse sociale situationer og spilleregler og har manglende kendskab til egen og andres grænser. Samtidig er mange også impulsstyrrede, og i forbindelse med puberteten, er der en øget risiko ift. at overtræde andres grænser.” (1).

4.4 Omsorgssvigt - sårbarhedsfaktor i børnenes baggrund

Ifølge fund fra JanusCentret fremgår det, at 70 % af børnenes har været udsat for følelsesmæssigt omsorgssvigt i deres opvækst - herunder fysisk og psykisk vold.

Majoriteten af børn med seksuelt bekymrende adfærd har ikke selv været udsat for seksuelle overgreb, men 1/3 har (1).

4.5 Hvordan manifesterer den seksuelt bekymrende adfærd sig?

For 72 % af børnene er den hyppigste form for seksuelt bekymrende adfærd, seksualiserende adfærd: ”En ekstrem, konstant og/ eller ikke alders svarende interesse for seksualitet. Finder fx dagligdagsaktiviteter seksuelt stimulerende, er ekstremt optaget af kønsorganer eller lignende.” (1) 40 % udviser verbalt krænkende adfærd, 23 % har udført frottage, 22 % har blottet sig, mens 21 % har hyperonaneret eller onaneret offentligt. 18 % har befølt andre på en seksuelt bekymrende måde. Desuden nævnes et bekymrende forbrug af porno, aktiviteter eller lege samt seksuel adfærd relateret til internettet og mobiltelefoner.

4.5.1 Sammenfatning sammenholdt med anden litteratur

Af fund i statusrapporten fremgår det, at der er en overrepræsentation af børn og unge i specialundervisningstilbud, når det handler om seksuelt bekymrende adfærd. At aktørerne forud for

² **ICD-10** er et system til klassifikation af sygdomme og helbredsrelaterede lidelser udformet af WHO. **ICD** er forkortelse for International Classification of Diseases.

det seksuelle overgreb som oftest har en relation til hinanden, og kender hinanden fra de arenaer, de til dagligt opholder sig i sammen.

Om dette har Strange tidligere skrevet: *"Den omstændighed, at den største gruppe af ofre er skolekammerater, giver anledning til, at den viden bringes ind i skoleverdenen - særligt da en opgørelse viser, at en fjerdedel af overgrebene sker på skolerne."* (6).

Ligeledes peger undersøgelsen på, at der er en overrepræsentation af børn med seksuelt bekymrende adfærd, som er præget af kognitive funktionsnedsættelser og tegn på neuropsykiatriske vanskeligheder (ASF og ADHD), hvilket gjorde sig gældende for en del af ofrene i SISO's undersøgelse (2).

Desuden synes flertallet af børnene at have svigtende sociale kompetencer:

"De har svært ved at forstå og forholde sig til andre menneskers tanker og følelser og vanskeligheder ved at begå sig i sociale sammenhænge." (7).

Specifikt om ASF og kognitive vanskeligheder påpeger Strange, Stevnhøj og JanusCentret, at en gruppe af børn:

" (...) udvikler overgrebsadfærd overvejende på baggrund af psykiatrisk lidelse, dvs. de har ikke været udsat for omsorgssvigt, men har tværtimod været omgivet af opmærksomme og omsorgsgivende voksne. Autistiske vanskeligheder eller et alvorligt begavelseshandicap kan i sig selv være baggrunden for, at de overskrider andres grænser."(5).

Endelig viser fund i undersøgelsen, at omkring 70 % af klienterne i Projekt Janus har været udsat for omsorgssvigt, hvilket er den mest signifikante samlende enkeltfaktor ift. børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd (1).

Karakteristisk for børnene, der bliver visiteret til JanusCentret, er, at de har mange sammensatte problematikker og vanskeligheder.

Der er tale om en multifaktoriel problemstilling, hvilket betyder, at det vil være fejlagtigt at udpege en enkelt faktor som årsag til udvikling af seksuelt grænseoverskridende adfærd (1,5,7)

Opsummerende bør den professionelle være opmærksom på følgende baggrundsfaktorer og karakteristika:

- Omsorgssvigt - særlig risikofaktor.

- Kognitive funktionsnedsættelser - særlig risikofaktor.
- ASF - særlig risikofaktor.
- ADHD - manglende impulsstyring.
- Manglende sociale kompetencer.
- Manglende eller ringe forståelse for motiver bag eller skadevirkninger af det seksuelle overgreb.
- Manglende selvværd og nederlagsoplevelser.
- Ringe eller forvrænget viden omkring seksualitet.

5 Den seksuelle udvikling hos børn

I det følgende afsnit belyses barnets naturlige seksuelle udvikling, og hvilke synlige faktorer der kendetegner en seksuelt bekymrende adfærd.

Formålet er, at viden om barnets naturlige seksuelle udvikling danner grundlag for at kunne styrke opmærksomheden på bekymrende seksuel adfærd hos børn.

5.1 Barnets seksuelle udvikling med udgangspunkt i WHO' definition

Barnets seksuelle udvikling er et udviklingsfelt på linje med alle andre udviklingsområder. Den begynder når barnet er spæd og fortsætter livet igennem og har af stor betydning for ”(...) *identitetsdannelsen og mestring af voksenlivet.*” (8).

Ifølge Zeuthen er det vigtigt at skelne mellem barnet og den voksne seksualitet. Den voksne ved, at lysten kan være seksuel, målrettet, kønslig og styret af begær (9,10). Barnet kender ikke til seksualitetens betydning, og den har ikke ophidselse eller tilfredsstillelse som mål. Barnet fornemmer lysten, men begriber den ikke. Hos barnet er lyst ganske enkelt lyst, og den er karakteriseret ved at være diffus, usammenhængende, nysgerrig, eksperimenterende og lystbetonet (9,10).

WHO definerer seksualitet på følgende måde:

”Seksualitet er en integreret del af ethvert menneskes personlighed. Den er et basalt behov og et aspekt af det at være menneske, som ikke kan adskilles fra andre aspekter i livet.

Seksualitet er ikke synonymt med samleje. Det handler ikke om, hvorvidt vi har orgasme eller ej, og endelig er det ikke summen af vort erotiske liv. Dette kan være en del af vores seksualitet, men behøver ikke at være det.

Seksualitet er så meget mere. Det er, hvad der driver os til at søge efter kærlighed, varme og intimitet.

Den bliver udtrykt i den måde, vi føler, bevæger os på, rører ved og bliver rørt ved. Det er lige så meget dette at være sensuel, som at være seksuel.

Seksualitet har indflydelse på vores tanker, følelser, handlinger og samhandlinger, og derved på vor mentale og fysiske helse. Og da helse er en fundamental menneskeret, så må også seksuel helse være en basal menneskeret.” (11)

Om denne definition skriver Socialstyrelsen, at seksualiteten er den: ” (...) *fysiske og mentale drivkraft, der får os til at søge kærlighed varme og intimitet - og som udtrykkes i måden, vi føler, bevæger os, røre ved og bliver rørt ved. Alt sammen forhold, som på samme tid udfolder og beskriver den barnlige seksualitet i dens uskyldig form.*” (12).

Seksualiteten indeholder således en mangfoldighed af faktorer, som er i spil, når det handler om barnets seksuelle udvikling. At blive holdt om, kysset, trøstet, kærtegnet og elsket er grundlæggende for det lille barns seksuelle udvikling og har betydning for, hvordan barnet udvikler sig som menneske (10,13). Zeuthen beskriver, hvordan den barnlige seksualitet er relationelt betinget og udvikles indenfor de rammer, som den nære relation tilbyder (9). Zeuthen påpeger yderligere, at det er barnets nære voksne, der lærer barnet at skelne mellem sig selv og sin omverden, mellem behov og tilfredsstillelse, mellem lyst og ulyst, mellem frivillighed og tvang, mellem omsorg og overgreb (14). Det betyder, at de tilknytningsmønstre, som skabes i den tidlige barndom: ” (...) *tager form i puberteten og er afgørende for, hvordan den unge er rustet til at møde voksenlivet.*” (5).

Et barn, som bliver set og forstået fysisk og mentalt, udvikler en tryk tilknytning, hvilket danner grundlag for nære og meningsfulde relationer senere i livet (9). Omvendt kan barnets relationsforståelse blive forstyrret, hvis det udsættes for omsorgssvigt (15).

Endvidere påpeger Vildalen, at evnen til mentalisering udvikles på baggrund af de første leveår og er afhængig af forældrenes evne til at varetage det lille barns behov. Evnen til mentalisering omhandler evnen til at tolke og forstå egen og andres adfærd. Den har betydning for udviklingen af

sociale kompetencer og evnen til at aflæse andres følelser, hvilket har betydning for måden at håndtere seksualiteten på senere i livet (13). Barnets seksualitet afhænger således af en lang række faktorer, som har rod i personligheden, erfaringer med kærlighed, tillid og kropslighed med de nære omsorgspersoner i de relationer, barnet er underlagt i sin opvækst (5,9,10,13).

5.1.1 Adfærd og udvikling hos før - børnehavebarnet

Mindre børns seksualitet viser sig typisk ved, at de nyder at være nøgne og ved at undersøge og udforske sig selv. Seksualiteten er først og fremmest lystbetonet, men ikke centreret, organiseret eller rettet mod et bestemt mål. Det er ”(...) lyst til at mærke lyst - at noget føles dejligt, at det kildrer og stimulerer barnets sanser.” (12). Barnet finder glæde ved at røre sine kønsorganer og kan finde rytmisk stimulation af kønsorganerne tilfredsstillende eller beroligende (5).

5.1.2 Adfærd og udvikling hos børnehavebarnet

Børn omkring fire-femårs alderen begynder at få en fornemmelse for, at det seksuelle område er anderledes uden dog at kende til betydningen af seksualiteten (9).

Børnehavebarnet er optaget af, hvordan babyer bliver til, men seksualiteten er stadig et gådefuldt område. Om dette skriver Zeuthen: ”De bruger deres fantasi i forsøget på at skabe betydning, fordi de er forment adgang til realiteten omkring seksualitetens betydning.” (9)

Børnehavebarnet stimulerer sig selv af lyst, og en del af den seksuelle udvikling er, at de leger seksuelle lege med jævnaldrene, hvor de undersøger og udforsker hinanden (5,9,13)

Børns seksuelle lege og adfærd må betragtes på linje med alle andre former for lege. Voksne bør ikke hindre denne form for leg, da konsekvensen kan være, at den naturlige seksuelle lystfølelse forbindes med angst og skam, hvilket kan præge deres relationer senere i livet (5,9,13).

5.1.3 Adfærd og udvikling hos skolebarnet og overgang til puberteten

Skolebarnets seksuelle adfærd og lege adskiller sig fra børnehavebarnet ved, at de bliver endnu mere diskrete og hemmelighedsfulde ift. omverdenen. Det 7-årige barn er stadig åbent interesseret i babyers tilblivelse, men jo ældre barnet bliver, jo mere bevidst vil det skjule de seksuelle aktiviteter fra de voksne (9). Onani i fællesskab hjemme på værelset og kysselege er almindelige foreteelser for det lidt større barn (5,13). Bevidstheden om, at kroppen forandrer sig i puberteten, medvirker til

at forstærke seksualitetens betydning, hvilket betyder at den ubevidste seksualitet er på vej til at omdannes til en bevidst seksualitet - omend den stadig er meget umoden og overfladisk (5,13).

5.1.4 Adfærd og udvikling i puberteten

Den unge er på vej til at udvikle sig fra at være et barn til at blive voksen. Pubertetens kropslige forandringer sætter ind med frigivelsen af kønshormoner. Seksualiteten er nu karakteriseret ved i højere grad at være målrettet og bevidst. Ønsket om at afprøve seksuelle handlinger med en anden er ikke længere fremmede. Hos flertallet af unge vil den seksuelle debut udforme sig som en glidende overgang fra fascination af eksempelvis pornografisk billedmateriale på internettet, onani, seksuelle fantasier og drømme, kæresteforhold uden berøring til gensidigt kæleri og til sidst samleje (5,13).

En vigtig pointe er, at den unges seksuelle udvikling ikke kun kan forklares ud fra en biologisk ramme, men er påvirket af et dialektisk samspil mellem flere faktorer, som har rod i psykologiske og sociale forhold.

Om dette skriver Stevnhøj og Strange:

”Den enkelte teenagers seksuelle udvikling, herunder bevidsthed om seksualitet og det seksuelle samspil med andre, er ikke en lineær proces, der går hånd i hånd med den biologiske udvikling. Den skal snare ses som et samspil mellem de genetiske faktorer og biologiske faktorer og så den kontekst, barnet vokser op i - det være sig normer i familien og det omgivende samfund, normer og adfærd i gruppen af jævnaldrene samt barnets tilgang til romantiske og seksuelle relationer.” (5).

Den seksuelle udvikling starter således, når vi fødes, og er biologisk, psykologisk og socialt betinget.

6 Tegn på bekymrende seksuel adfærd

I forlængelse af ovenstående beskrivelse af barnets naturlige seksuelle udvikling redegøres der i følgende afsnit for de tegn, der kan konstituere en seksuelt bekymrende adfærd. Formålet er at give en beskrivelse af og indsigt i, hvilke tegn og signaler man som professionel skal være særligt opmærksom på i opsporingen af børn og unge med seksuelt grænseoverskridende adfærd.

Begrebet ”bekymrende seksuel adfærd” dækker ifølge JanusCentret, Strange og Stevnhøj over: ” (...) *et bredt spektrum fra seksuelle adfærdsproblemer til egentlig overgrebsadfærd.*” (1,5). En anden måde at beskrive børns seksuelt bekymrende adfærd er ud fra et kontinuum af stigende alvorlighed (16). Hermed menes der, at der i den ene ende af spekteret er tale om børn, der udviser bekymrende seksuel adfærd, som eksempelvis omfatter en gensidigt aftalt udforskning børn imellem, men hvor aktiviteten er gået over stregen. I den anden ende af spekteret kan der være tale om børn med seksuelt aggressiv adfærd, hvor der i den seksuelle ’leg’ og adfærd gøres brug af vold, trusler og magt (16).

Det er ligeledes vigtigt se helhedsorienteret på det enkelte barn og dets omgivelser, da man *ikke* kan vurdere barnet ud fra en enkelt observation, medmindre der indgår tvang af andre børn.

Baggrundsfaktorer og anden viden om barnet skal derfor medinddrages i den samlede vurdering (5). De fleste overgreb handler ikke om et ’ondsindet’ barn, men om forhold, der er relateret til andre problemstillinger. Seksuelt bekymrende adfærd skal derfor betragtes som en adfærd snarere end en diagnose (6), og: ” (...) *ved en tidlig indsats antages det, at man kan forebygge, at unge udvikler sig til at blive seksuelle krænker som voksne og endvidere, at man i højere grad kan påvirke personligheden hos de unge end hos voksne.*” (17).

Strange og Stevnhøj påpeger, som beskrevet nedenfor, specielt to markører, som man bør være opmærksom på, når det handler om at vurdere den seksuelle adfærd eller leg.

6.1 Relationen og tilgangen

Det ene omhandler *relationen* børnene imellem og den anden omhandler *tilgangen* til samværet eller legen (5). En relation, som er præget af ulighed, kan give sig udslag i, at den ’svage’ part ikke kan få sagt fra, hvis en situation føles grænseoverskridende. Relationen skal derfor være båret af gensidighed og ligeværd, og ikke præget af aggression. Magtforholdet skal være ligeværdigt, da dette ellers kan påvirke relationen i negativ retning (5,16).

Tilgangen til den seksuelle aktivitet skal udspille sig i en tryk atmosfære båret af lyst hos samtlige involverede børn. Kodeordene er gensidighed og nysgerrighed. Det er ikke naturligt, at børnene udviser vrede eller skam, hvis de bliver opdaget af en voksen eller insisterer på hemmeligholdelse (5,16).

Som udgangspunkt: ”(...) *bør seksuelle lege og aktiviteter mellem børn ikke gøre ondt eller forårsage fysiske eller følelsesmæssigt ubehag for nogen - heller ikke den krænkende part.*” (16).

6.2 Viden om, overdreven interesse eller optagethed af seksuelle aktiviteter

Det kræver ligeledes opmærksomhed, hvis barnet udviser en påfaldende interesse for seksuelle aktiviteter eller overdrevet optagethed af samme (16). Det er ikke normalt at have en viden om sex, der adskiller sig fra børns almindelige seksuelle nysgerrighed. Om dette skriver Zeuthen, at børns viden om seksuelle emner: ” (...) kan være en bedre indikator end børns adfærd, når det handler om seksuelle overgreb (...) ” (15).

Ydermere kræver det opmærksomhed, hvis et barn ikke vil modtage vejledning eller ikke korrigerer sin adfærd på trods af, at den voksne kræver det (5).

6.3 Analyseredskab

Følgende analyseredskab fra ”Den professionelle tvivl” er inspireret af Jacqueline J Kikuchis kapitel i bogen: ”*When the offender is a child: Identifying and responding to juvenile sexual abuse offenders*” (16,18).

Formålet med at inddrage modellen er, at den kan bruges af den professionelle i de situationer, hvor der opstår tvivl om, hvilken betydning den seksuelt bekymrende adfærd skal tillægges. Ligeledes bruges modellen senere i afhandlingen som redskab til at analysere lærernes udsagn og erfaringer omhandlende børn med seksuelt bekymrende adfærd.

Nedenstående skema arbejder på baggrund af fire fokuspunkter, som henholdsvis er: *motivation*, *relation*, *aktivitet* og *emotion/effekt*, hvis formål er at understøtte en faglig grænsesætning mellem den sunde almindelige seksuelle adfærd og den bekymrende adfærd og aktiviteter mellem børn (16).

Motivationen omhandler hvilke faktorer, der driver aktiviteten børnene imellem. Er aktiviteten drevet af gensidig udforskning og nysgerrighed *eller* er aktiviteten styret af hævn, kontrol eller noget tvangsmæssigt (16,18).

Relationen omhandler det forhold, som børnene har til hinanden. Er de eksempelvis gode venner, som sammen indgår i en aktivitet, der er præget af gensidighed, fælles forståelse og enighed *eller* er forholdet præget af, at der er en ulighed i magtforholdet, hvor den enkelte har svært ved at sige fra? Jo større ulighed, der er i magtforholdet, jo større er risikoen for, at den enkelte kan blive udsat for seksuelt grænseoverskridende adfærd (16,18).

Aktiviteten omhandler den specifikke handling. Er det aldersrelaterede aktiviteter, som drejer sig om at røre og/eller undersøge hinanden, *eller* er aktiviteten karakteriseret af en adfærd, der hører til i

den voksnes seksuelle univers? (16,18). Er den seksuelle aktivitet tilbagevendende, og udmønter den sig flere gange over tid?

Emotion/Effekt omhandler hvilke følelser, som aktiveres i forbindelse med aktiviteten, og hvilke følelser den enkelte efterlader aktiviteten med. Er den enkelte præget af harmoni, lyst, spænding og velbehag (også seksuelt), *eller* er der hos deltagerne en følelse af vrede, skadefryd, overmagt, evt. seksuel ophidselse? Er ofret præget af en følelse af skyld, skam, ulyst eller angst? (16,18).

Ud over fokuspunkterne anbefales den professionelle at supplere refleksionerne med et tidsperspektiv. Har en bestemt adfærd stået på i længere tid? Og har adfærden ændret sig ift. at blive hyppigere og/eller mere bekymrende? (16).

	Ikke seksuelt bekymrende adfærd	Bekymrende seksuel adfærd
Motivation	Nysgerrighed	Kontrol, hævn og tvang
Relation	Gensidighed, enighed og fælles interesse	Ulighed i magt/viden, evt. en mobberelation og manglende valgmuligheder.
Aktivitet	Aktiviteten er aldersrelateret, undersøge og berøre.	EksPLICIT gentagelse af voksenalder. Herunder slikke, sutte, penetrering af kropshuller med penis, fingre eller genstande.
Emotion/effekt	Lyst, munterhed, behag (også seksuelt), spænding og ophidselse.	En følelse af overmagt, skadefryd og vrede. Hos ofret ulyst, skam, angst eller skyld.

(16,18)

6.4 Bekymringsbarometret

JanusCentret har ligeledes udviklet "Bekymringsbarometret" (19) (bilag 1) med det formål at skabe nogle retningslinjer omhandlende, hvor bekymret den professionelle bør være ift. den adfærd, barnet eller den unge udviser. Bekymringsbarometer understøtter ovenstående analyseredskab og bruges også som redskab til at analysere lærernes udsagn og erfaringer omhandlende børn med seksuelt bekymrende adfærd i afhandlingens analyse og diskussionsafsnit.

6.4.1 Sammenfatning af baggrundsanalysen

Sammenfattende viste baggrundsanalysen, at det er vigtigt, at man som professionel er bekendt med den almindelige seksuelle udvikling for at vide, hvad der omvendt kendetegner børn, som udviser seksuelt bekymrende adfærd.

Desuden viste to forskningsbaserede undersøgelser, hvilke særlige baggrundsfaktorer og karakteristika, man som professionel bør være opmærksom på, når det handler om udvikling af seksuelt bekymrende adfærd hos børn og unge (1,2)

Baggrundsanalysen viste også, at flere lærere:

"(...) savner opbakning fra ledelse og kollegaer til generelt at beskæftige sig med forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb" samt at "Det generelle indtryk er, at lærerne og medarbejderne på institutionerne savner et samlet fælles fokus på emnet, der sikrer et vidensgrundlag, som de kan trække på i fællesskab." (2).

På baggrund af ovenstående er det derfor relevant at undersøge, hvilken viden og erfaringer lærerne i specialskolerne er i besiddelse af anno 2017, når det handler om at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos eleverne.

Er der et behov for vidensoptimering, supervision og efteruddannelse på området?

Og oplever speciallærerne selv, at de er klædt fagligt på, når det handler om at understøtte den seksuelle sundhed og trivsel hos børn og unge i specialregi bedst muligt?

Ovenstående leder frem til følgende problemformulering:

7 Problemformulering

Hvilke erfaringer og hvilken faglig viden har lærerne i specialskolerne i forhold til at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos deres elever?

7.1 Forskningsspørgsmål

Problemformuleringen vil søges besvaret ud fra følgende forskningsspørgsmål:

- Hvilke erfaringer har lærerne fra deres daglige virke ift. børn med seksuelt bekymrende adfærd?
- Hvordan oplever lærerne i specialskolerne, at de er fagligt kvalificeret til professionelt at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd blandt eleverne?
- Hvilken teoretisk viden har lærerne med sig fra deres læreruddannelse om børn med seksuelt bekymrende adfærd og børns naturlige seksuelle udvikling? Er der behov for faglig udvikling og viden?

8 Metode

I dette afsnit præsenteres valg af metodisk tilgang ift. valg af dataindsamling, analysedesign med udblik til videnskabsteoretiske overvejelser. Afsnittet starter med en beskrivelse af litteratursøgningen, da den eksisterende viden om emnet er den platform, som afhandlingen tager afsæt i. På den måde sikrer litteratursøgningen, at denne afhandling anbringes i en faglig kontekst som et validt bidrag til vidensudvikling i en forskningsbaseret praksis.

8.1 Litteratursøgning

Der blev i samråd med bibliotekar på AAU foretaget en systematisk litteratursøgning på følgende databaser: PsykInfo, PubMed samt www.bibliotek.dk.

Målet var at identificere kvalificeret litteratur og forskning omhandlende børns almindelige sunde seksuelle udvikling og børn med seksuelt bekymrende adfærd samt finde frem til undersøgelser, som generelt set havde relevans for problemstillingen.

8.1.1 Eksklusionskriterier

Via litteratursøgningen erfarede det, at der på PsykInfo og PubMed fandtes meget litteratur om seksuelle overgreb og konsekvenser af seksuelle overgreb generelt, men et begrænset antal forskningsartikler omhandlende børn, som udviste seksuelt bekymrende adfærd ift. andre børn. Den litteratur, som fandtes på området, havde ikke direkte relevans for problemstillingen i denne afhandling. To artikler blev fravalgt pga. kulturel bias. Fx foregik et studie i Sydafrika. Fire studier

understøttede JanusCentrets forskning vedrørende baggrunds faktorer ift. unge, som krænker andre, men udgangspunktet var ikke elever i den skolepligtige alder, men unge som havde begået voldtægt og andre lignende forseelser. Ingen artikler omhandlede børn i specialregi. Der blev identificeret syv artikler i de to databaser henholdsvis.

Ligeledes erfarede det, at der er begrænset empirisk forskning omhandlede børns normale sunde seksuelle udvikling og trivsel. De artikler, som blev fundet, omhandlede børns pubertet, men ikke den seksuelle udvikling trin for trin. Ingen artikler blev her identificeret.

Bancroft beskriver den menneskelige seksualitet dybdegående i *"Human Sexuality and it's problem"*, men heller ikke her fandtes en fyldestgørende beskrivelse, når det handler om børns seksuelle udvikling (20).

8.1.2 Inklusionskriterier

Der blev derfor indhentet supplerende forskning ift. børn med seksuelt bekymrende adfærd samt børns almindelige sunde seksuelle udvikling.

I PsykInfo identificeredes kapitel 5 af Kikuchi i bogen: *"When the offender is a child: Identifying and responding to juvenile sexual abuse offenders"* (18), omhandlede hvilke kendetegn, der karakteriserede børns seksuelle aktivitet som værende udtryk for *naturlig seksuel adfærd eller problematisk adfærd*, hvilket blev brugt som teori i analysen. Kikuchis forskning blev sammenholdt med nyere forskning fra JanusCentret og anden litteratur.

Ved søgning på www.bibliotek.dk identificeredes ved struktureret søgning to forskningsundersøgelser omhandlede problemstillingen. Henholdsvis JanusCentrets (1) - og SISO og SUS' undersøgelse (2).

Begge forskningsundersøgelser blev primært anvendt i baggrundsanalysen - men også i analysen. Ydermere blev *"Børn og seksualitet"* af Strange og Stevnhøj identificeret (5). Bogen omhandler barnets seksuelle udvikling og selvforståelse fra fødsel til pubertet, samt om børn med seksuelt bekymrende adfærd, med baggrund i seksuelle overgreb. Bogen er ifølge Strange og Stevnhøj: *"(...) baseret på den nyeste forskning på området"* (5) og blev derfor fundet brugbar som kvalificeret forskningslitteratur velvidende, at bogen ikke var *peer reviewed*.

Bogen *"Seksualitetens betydning for udvikling og relasjoner"* af den norske psykolog Stephanie Vildalen blev ligeledes udvalgt som bidrag ift. ovenstående (13).

Ydermere identificeredes tidsskriftsartikler af Zeuthen (9,10,15) samt bogen *"Kærlighed og overlevelse: barneseksualitet og seksuelle traumer"* af samme forsker (14).

Af anden litteratur inddrages vejledningsmaterialet ”Den professionelle tvivl”(16), ”Seksualitet på dagsordenen”(8), ”Seksuel sundhed”(21), ” Seksuelle overgreb mod mennesker med handicap”(3) samt tidsskriftartiklen ”Barnets byrde” af Graugaard (22).

I forbindelse med analysen af interviewene viste det sig, at der var behov for yderligere en søgning ift. teori vedr. temaet ”Den professionelle lærer”.

En udførlig beskrivelse af litteratursøgningen findes i bilag 2.

8.2 Kvalitativ metode

Neden for følger en begrundelse for, hvorfor det i nærværende afhandling var hensigtsmæssigt at anvende en kvalitativ metodisk tilgang.

Der blev valgt en kvalitativ tilgang med semistrukturerede interview som afhandlingens dataindsamlingsmetode, idet problemformuleringen lægger op til en dybere forståelse af oplevelsen og betydningen af, hvilke erfaringer og hvilken faglig viden lærerne er i besiddelse af i specialskolerne ift. at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd blandt deres elever.

I kvalitativ forskning interesserer forskeren sig for, *hvordan* noget gøres, siges, opleves, fremtræder eller udvikles. Forskeren er optaget af at: *”(...) beskrive, forstå, fortolke eller dekonstruere den menneskelig erfarings kvaliteter”* (23). Målet var altså at forstå konkrete personer og sociale processer - eller mere specifikt, hvordan den enkelte tænker, handler, føler eller udvikles. Om dette skriver Brinkmann og Tanggaard i bogen ”Kvalitative metoder” (23), at:

”Den kvalitative forskning er forpligtet på en menneskelig verden af mening og værdi og interesserer sig for menneskelig aktørers egne perspektiver på og beretninger om denne verden. I den forstand tilstræber man typisk at forstå menneskelivet ”indefra” livet selv - i de lokale praksisser, hvor livet leves - snarere end ”udefra” og på afstand, fx via objektiverende metoder.” (23).

For at opnå tilstrækkelig kvalitet i de indsamlede data, som skulle danne grundlag for afhandlingens analyse og diskussion, skønnedes det på baggrund af ovenstående vigtigt, at informanterne fik mulighed for at ytre sig frit og nuanceret inden for den - af interviewer - fastsatte ramme.

8.3 Dataindsamling

Der blev gennemført tre kvalitative forskningsinterview af tre erfarne lærere fra specialundervisningssektoren. Målet var at få indsigt i deres: erfaringer med børn med seksuelt bekymrende adfærd i skoleregi - vurdering af egne kompetencer ift. at opspore seksuelt bekymrende adfærd - samt vurdering af kvaliteten af den viden og undervisning om børns seksuelle udvikling henholdsvis fejludvikling, de selv har modtaget i løbet af deres uddannelse.

Omdrejningspunktet var gennem en tematisering af ovenstående punkter at indhente information fra informanternes livsverden i tråd med Steinar Kvaales ord om det kvalitative forskningsinterviews funktion: ” (...) *at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på fortolkninger af meningen med de beskrevne fænomener.*” (24). Med udgangspunkt i Kvale kunne denne type forskningsinterview således medvirke til at give indblik i sagforholdet set ud fra informanternes synspunkter, hvilket gav forskeren mulighed for at udæske den mening, der knytter sig til informanternes udsagn samt afdække deres livsverden, hvilket kunne udmunde i en konstruktion af ny viden (24).

Hensigten var at give informanterne mulighed for at give udtryk for deres subjektive holdninger *til* og oplevelser *af* genstandsfeltet, således at der på baggrund af transskriberingen kunne foretages en meningskondensering samt en hermeneutisk analyse. Fund fra de tre kvalitative forskningsinterview blev i afhandlingens analyse- og diskussionsdel holdt op i mod relevante teorier og forskning på området.

8.4 Forskningsdesign

Med udgangspunkt i ovenstående metodiske- og videnskabsteoretiske overvejelser er nærværende afhandlings forskningsdesign beskrevet i nedenstående punkter:

- Informanter
- Udformning af interviewguiden
- Gennemførsel af interview
- Analysemetode
- Forskningsetik

8.4.1 Informanter

Udvælgelseskriterieret ift. informanterne var, at de skulle have minimum ti års erfaring på specialområdet og tilsammen repræsentere indskoling, mellemtrin og udskoling, da det formodes at kunne give et mere nuanceret billede af, hvilket erfaringsgrundlag informanterne var besiddelse af ift. den valgte problemstilling. Kønnen var ikke afgørende, men derimod var det vigtigt, at informanterne havde interesse og lyst til at medvirke i et forskningsinterview omhandlende børn i specialregi med seksuelt bekymrende adfærd. Dette valg blev foretaget, da seksualitet for mange fagpersoner er et følsomt og privat emne. (8,16). *"Blufærdighed og/eller manglende erfaring med at tale om seksualitet kan gøre det svært at tale om emnet."* (8).

Informanterne blev kort tid før interviewet bekendt med afhandlingens omdrejningspunkt, hvilket blev valgt for at mindske risikoen for *social desirability*, hvilket er en tendens til at svare ud fra, hvad vedkommende *tror*, interviewereren gerne vil høre, og ikke ud fra egne holdninger og synspunkter (24).

Der blev valgt individuelle- frem for fokusgruppeinterview, da ønsket var, at de indsamlet data skulle fremstå upåvirkede.

8.4.2 Udformning af interviewguide

Forud for interviewene var der udformet tre overordnede forskningsspørgsmål, som indeholdt hver sit tema, omhandlende informanternes erfaringer, faglige kvalifikationer og viden om børn med seksuelt bekymrende adfærd i specialregi.

Formålet med forskningsspørgsmålene var at sikre, at afhandlingen så vidt muligt nåede hele vejen omkring problemstillingen. Temaerne var hver især blevet omskrevet til en interviewguide med hverdagsagtige interviewspørgsmål (bilag 3). Det var ikke meningen, at interviewspørgsmålene skulle følges stringent, men blot bruges som overordnet ramme, hvilket ville gøre samtalen mere flydende og tillod at udvide spørgsmålene om nødvendigt (24). Det var ligeledes tilstræbt ikke at stille ledende spørgsmål, som kunne mindske kvaliteten af empirien. Om det semistrukturerede interview siger Kvale og Brinkmann, at det hverken er: *"(...) en åben hverdagssamtale eller et lukket spørgeskema."* (24).

Forskningsinterviewet syntes at være et naturligt valg, da det er en professionel samtale mellem forsker og informant om: *"(...) et emne af fælles interesse"*, hvilket betød, at ny viden blev produceret på baggrund af et fælles tredje: *"(...) i samspillet eller interaktionen mellem interviewereren og den interviewede"* (24).

8.4.3 Gennemførelse af interview

Interviewet foregik på informantens arbejdsplads, da ønsket var, at rammerne skulle være så trygge som muligt. Der blev afsat 60 minutter pr. interview.

Interviewene blev optaget på diktafon, hvilket gav mulighed for at fokusere på dynamikken i samtalen samt at observere tonefald og diktion. (24).

8.4.4 Analysedesign

Efter udførelsen af de tre interview blev der foretaget en transskribering, hvor det tilstræbtes at få samtlige detaljer med, da det vil give den bedst mulige form for validitet, og mulighed for at vende tilbage til betydningsfulde udsagn, som kunne være vigtige ift. analysens udfald (24).

Dog blev der udeladt fyldord som ”øh”, ”hm”, men i stedet gennem tegnsætning angivet pauser i sætningerne.

Kvalitativ dataanalyse handler om at forstå, fortolke og teoretisere over datamaterialet (23). For at opnå overblik blev der foretaget en kompleksitetsreduktion af de indsamlede data, der skulle danne grundlag for analyse og fortolkning af materialet. På den baggrund blev transskriberingen af interviewene indsat i et skema med tre koloner: en med selve *samtalen* - en med *meningskondensering* - og en med *meningsanalyse* med henblik på at samle de tre informanternes udsagn i nogle temaer, der var relevante ift. afhandlingens problemformulering (bilag 4).

Selvom meningskondensering er en overvejende fænomenologisk metode (23), der har til hensigt at samle informanternes udsagn i nogle håndterbare grupperinger, blev den i nærværende afhandling imidlertid anvendt med et hermeneutisk sigte, hvor analysen af de empiriske data blev foretaget ud fra et hermeneutisk-metodisk perspektiv, idet det gav mulighed for at tolke på delelementer gennem en cirkulær og dialektisk proces.

På baggrund af de temaer, der fremkom under datareduktionen, blev der efterfølgende foretaget en analyse og diskussion med udblik til relevante teorier og kvalificeret litteratur.

8.4.5 Etiske overvejelser

Forud for interviewet blev det gjort klart for informanten, hvad formålet med samtalen var - at den blev optaget og efterfølgende transskriberet - og at informanten var beskyttet af anonymisering.

Det blev også oplyst, at informanten til hver en tid havde ret til at trække sit tilsagn om at medvirke tilbage (Bilag 5).

Målet var, at udføre interviewet på et etisk velovervejet undersøgelsesgrundlag i henhold til Helsinki-deklarationen (25)

På trods af, at der tilstræbtes at afvikle forskningsinterviewet i en tryk, åben og fordomsfri atmosfære, må det imidlertid ikke forveksles med en fuldstændig fri dialog mellem ligestillede partnere (24).

Der var et klart asymmetrisk magtforhold mellem interviewer og informanten, som manifesterede sig på flere områder (24): Intervieweren sad inde med en faglig specialviden og var ligeledes den, der definerede interviewsituationen og satte den i gang. Det dialogiske aspekt begrænsede sig til, at informanten svarede på det, vedkommende blev spurgt om i en struktureret samtale, hvor spørgsmålene var defineret af interviewer.

Et andet væsentligt aspekt var, at interviewer havde absolut monopol på fortolkning af informantens udsagn (24).

Med ovenstående in mente var det vigtigt at reducere den asymmetriske relation mest muligt for at opnå så 'rene' udsagn fra informanternes livsverden som muligt, hvilket forsøgte afstedkommet på baggrund af:

- Interviewerens indgående kendskab til feltet (specialundervisningssektoren).
- Interviewerens forforståelse ift. feltets håndtering (el. manglende håndtering) af problematikker omkring børn med seksuelt bekymrende adfærd.
- Interviewerens relationer til informanterne. Interviewpersonerne er som interviewer kommunalt ansatte lærere med mindst 10 års erfaring inden for specialundervisningssektoren.

Ovenstående punkter var på den anden side også noget, der skulle tænkes ind ift. interviewenes gennemførelse og efterfølgende tolkning, idet interviewer uafsladelig skulle være bevidst om egen forforståelse og nære tilknytning til praksisfeltet.

Den etiske balance i gennemførelsen af de tre kvalitative forskningsinterview bestod således mestendels i at håndtere forholdet mellem interviewerens egne erfaringer fra praksisfeltet og nyvundne rolle som akademisk-metodisk undersøger af samme felt.

8.5 Præsentation af informanter

Følgende skema er en oversigt over karakteristika hos de tre informanter:

Informant	A	B	C
Kvinde	+	+	+
Minimum 10 års erfaring	+	+	+
Afsluttede uddannelse under læreruddannelsesbekendtgørelse:	1966	1991	1991
Arbejder til dagligt med børn/unge, der har mindre funktionsnedsættelser, og som kun er afhængig af enkle former for støtte - til børn der i højere grad har indgribende funktionsnedsættelser.	+	+	+
Indskolingen	+		
Mellemtrinet		+	
Udskolingen			+

9 Analyse og diskussion af fund i de tre kvalitative forskningsinterview

Analysen af informanternes udsagn gjorde det muligt at fremkomme med følgende temaer:

1. Informanternes erfaringer ift. børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd.
2. Seksuelt bekymrende adfærd vs. naturlig sund seksuel udvikling hos børn - informanternes faktiske viden samt behov for supervision og efteruddannelse.
3. Informanternes håndtering af børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd i praksis.
4. Det professionelle, det personlige og det private felt.

De fire temaer analyseres og diskuteres hver for sig.

9.1 Tema 1 - Informanternes erfaringer ift. børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd.

Samtlige informanter har - efter eget udsagn - haft oplevelser med elever, som har udvist seksuelt bekymrende adfærd, hvilket fx ses i følgende udsagn fra informant A, som arbejder i indskolingen i specialregi:

Adspurgt om konkrete eksempler, svarer hun:

”(...) Helt konkret har jeg for tiden en pige, som har Downs syndrom. Hun har en tendens til, når hun ligger på en sofa, når hun spiller Ipad (...) at gnubbe sig op af kanten. Det har hun fået lov til i rigtig lang tid, og sidste gang vi kom derned (...) lå hun på sofaen, mens de andre børn legede omkring hende. Det slog mig, at det på en eller anden måde ikke var i orden. At de andre børn var omkring hende på den der måde. Vi fik de andre børn ud af rummet, så hun kunne være alene ... på den måde der. Jeg talte med mine kollegaer (...) om det var noget, som hørte til i skoleregii? Om det var noget man skulle stoppe, eller om det var noget man skulle acceptere, at hun gjorde i enerum? (...) eller om man skulle ændre situationen for barnet, så hun ikke kom i den situation, hvor hun har brug for at onanere, mens hun var i skole? (...) måske snakke med mor om, at det faktisk er noget de her børn gør, og som de har brug for, men var bedst, hvis det foregik derhjemme under forældrenes opsyn.”

Personalet vælger at give pigen 'privatliv' i de stunder, hvor hun eksperimenterer med onani. Begrundelsen er, at informant A finder adfærden bekymrende ift. de andre børn, som ufrivilligt bliver tilskuere til pigens onani. Omstruktureringen sker på baggrund af en 'fornemmelse' hos informant A, som hun ikke rigtig kan forklare, hvorfor opstod. Der reageres måske hensigtsmæssigt i praksis, men ikke funderet i egentlig faglig strategi eller viden. Informant A bliver derfor afhængig af sine egne personlige holdninger og erfaringer, hvilket er problematisk, da egne følelser og holdninger - ifølge "Seksualitet på dagsordenen" - udgør den største barriere for at handle professionelt (8,16). Dette uddybes nærmere under punkt 9.4.

Det er selvfølgelig vigtigt at anerkende viden opstået som refleksion i praksis, men det illustrerer alligevel et problem ift. den manglende 'formelle' faglige viden og strategi på området.

Faglitteraturen på dette område ville kunne have assisteret personalet kvalitativt med viden om, at børns onanieksperimenter allerede opstår i den infantile seksualitet og er en del af den naturlige sunde seksuelle udvikling livet igennem (5,9). Det er ikke ualmindeligt, at børn i 7 - 8 års alderen

kan finde på at stimulere deres kønsorganer, selvom de er sammen med andre, samtidig med at de laver alt muligt andet (5). Faktisk er onaniadfærd *"det mest udbredte seksuelle udtryk hos børn" (...)* *"og nogle børn finder ud af at fremkalde den behagelige fornemmelse ved at rokke på en særlig måde, når de sidder på en bestemt stol eller på kanten af et bestemt møbel" (...)* *"for at opnå en behageligt kildrende fornemmelse, mens det for andre virker mere beroligende end ophidsende."* (5).

Et vigtig pointe ift. informant A's oplevelse er, at noget kunne tyde på, at hun tillægger onanien hos pigen en betydning, som hører den voksnes seksualitet til, hvorfor hun vælger at skærme pigen fra de øvrige elever i klassen.

Dette kunne tyde på, at informant A mangler viden om den naturlige seksuelle udvikling, og mere specifikt mangler viden om, at når et barn onanerer, er det ikke bevidst om, at det udfører en særlig handling, som har en anderledes betydning for den voksne (9,10). For barnet er lyst ganske enkelt lyst. Barnet mærker seksualiteten uden at begribe den, og den er ikke målrettet, bevidst eller kønslig, som hos den voksne (9,10). Om dette skriver Zeuthen: *"Ofte vil vi voksne vurdere barnets ytringer ud fra vores egen opfattelse af, at seksualitet er målrettet og søger forløsning frem for ud fra en definition af den infantile seksualitets nysgerrige og usamlede karakter."* (9).

Den seksuelle adfærd hos pigen er altså ikke et udtryk for seksuelt bekymrende adfærd, men en ganske naturlig del af pigens seksuelle udvikling og udforskning af egen krop. Situationen må derfor ikke tillægges den voksnes forståelse af seksualitet, da denne ligger uden for barnets egen forståelse og begrebsverden. En fejlfortolkning af, at seksualiteten kun er noget, som hører til i de voksnes verden, kan derfor påvirke den måde, hvorpå informanten håndterer og forholder sig til barnets seksuelle følelser.

Det kan naturligvis diskuteres, om aktiviteten er skadelig for andre børn. Med Zeuthens teori in mente er der ikke noget, som tyder på, at de øvrige indskolingsbørn vil lide overlast pga. pigens seksuelle adfærd. Argumentet er, at de andre børn endnu ikke forstår betydningen af seksualiteten og dermed handlingen som en seksuel aktivitet (9,10).

En anden pointe fremhæves dog i rapporten *"Seksualitet på dagsordenen"* (8) ift. ovenstående. Rapporten påpeger vigtigheden af, at den professionelle rådgiver børn og unge med kognitive funktionsnedsættelser om, hvad der generelt opfattes som acceptabel og som uacceptabel seksuel adfærd. Argumentet er, at den enkelte skal lære sine egne grænser at kende, lære hvor andres grænser er, og hvordan man undgår at overskride andres grænser, hvilket på sigt er et væsentligt element i forebyggelse af ulovlig seksuel adfærd (8). Ifølge rapporten er offentlig onani uacceptabel

adfærd (8).

Informant A's intuitive handling om at give pigen fred synes derfor fornuftig i lyset af ovenstående. Et tredje aspekt ift. ovenstående er, at personalet anbefales at tage højde for, om pigens onani er så omfattende, at hun trækker sig fra de andre børn?

Ifølge Strange og Stevnhøj kan det nemlig betyde, at hun føler sig presset, er ked af det eller følelsesmæssig stresset (5). En dialog med forældrene og kollegaerne på baggrund af faglig viden synes derfor hensigtsmæssigt og nødvendig.

Informant A fremhæver senere i interviewet, at offentlig onani generelt er et problem i afdelingen, som personalet har svært ved at håndtere og finder bekymrende.

”Det er simpelthen noget vi ser (onani) i alle vores klassegrupper på alle alderstrin, men det er ikke noget, vi har en politik omkring...og det er heller ikke noget, vi diskuterer offentligt. Når vi støder på det, så handler vi individuelt, og det synes jeg er uheldigt. Også fordi, når jeg står i den situation, som jeg gør med pigen her, så ved jeg faktisk ikke, hvilke handleredskaber, jeg har at gøre med.”

Den offentlige onani sker altså ifølge informant A åbenlyst på alle klassetrin, hvilket er andelede ift. den almindelig seksuelle udvikling. De åbenlyse og offentlige/halvoffentlige eksperimenter klinger som oftest af uden voksenintervention i årene omkring skolestart for 'normale' børn, mens det kan forholde sig anderledes hos børn med udviklingshæmning (5). Netop derfor har informant A en klar pointe, når hun efterlyser en strategi på området, da denne gruppe af børn har behov for eksplicit støtte, således at det ikke foregår i det offentlige rum i tråd med anbefalingerne fra rapporten ”Seksualitet på dagsordenen” (8).

En anden problemstilling vedrørende seksuelt bekymrende adfærd gengives hos informant B, som er lærer på mellemtrinnet i specialregi:

”Jeg er helt sikker på, at jeg har mødt ... eller jeg ved, at jeg har mødt ... flere børn som har seksuelt krænkende adfærd overfor jævnaldrene ...“

Efter at blive bedt om at konkretisere yderligere, fortsætter hun på et generelt plan:

” (...) vi er blevet bekræftet i, at det er sådan noget som encoprese og vandladning i bukserne, som er meget fysiske tegn. Men også tegn, at de begynder at røre ved hinanden - klassekammerater imellem - at de hele tiden forsøger at finde et sted, hvor de kan gemme sig for at komme til at røre ved hinanden, uden at der er nogle voksne, der ser det.

Det er meget tydeligt at se på et barn, når de hele tiden forsøger at lokalisere, hvor den voksne er. Det umiddelbart det, som jeg har oplevet mest af ...”

Informant B fokuserer først på to lidelser (encoprese og urininkontinens), som kan være tegn på seksuelt misbrug fra offerperspektivet (26), men som dog ikke gør børn til potentielle krænkere. Dernæst fokuseres der på, at børnene prøver at finde steder, hvor de kan få fred/mulighed for at udforske hinanden uden voksens indblanding og overvågning.

En adfærd, der måske skal monitoreres af personalet, men som ikke i sig selv kan karakteriseres som ’bekymrende’ ifølge Strange og Stevnhøj. Om markører for den gode seksuelle leg skriver de: *”Der er et lige magtforhold mellem de børn, der leger (...) Alle deltager frivilligt i legen, som også udvikler sig og forløber på fælles præmisser (...) legen finder sted i en glad, nysgerrig og spontan atmosfære”* (5).

Ligeledes fremgår det af JanusCentrets bekymringsbarometer, at det er normal adfærd for denne aldersgruppe at udvise: *”alderssvarende optagethed af seksualitet”*. At denne gruppe *”har stor interesse for både sit eget og det modsatte køn”* og *”leger aldersvarende seksuelt prægede lege med jævnaldrene.”* (19).

Med afsæt i Kikuchis analyseredskab - beskrevet i baggrundsanalysen - kan den professionelle med fordel være opmærksom på, hvad *motivationen, relationen, aktiviteten og emotionen* er børnene i mellem, da det vil kunne understøtte den faglige grænsesætning mellem den almindelige sunde seksuelle adfærd og den seksuelt krænkende adfærd (16,18).

Direkte adspurgt, hvad børnene gjorde ift. hinanden i forbindelse med de seksuelle aktiviteter svarer Informant B:

”De havde bygget en hule (...) hvor de startede med at røre hinanden med puder og pludselig var der én, som havde åbnet bukserne (...) og så er vi altså pludselig henne, hvor det ikke er ok (...).

Et andet sted i interviewet siger hun:

”Der er måske nok nogle af eleverne, der har meget travlt med at lege far, mor og børn. Hvorfor står de omme bag buskene? Er det mig, som ser spøgelser ...”

Informant B giver hermed udtryk for, at den seksuelle aktivitet i sig selv er seksuelt grænseoverskridende. Der sondres ikke imellem, hvilke seksuelle aktiviteter, der sorterer under normale seksuelle aktiviteter, og hvad der opfattes som bekymrende seksuel adfærd, hvilket bliver endnu tydeligere med ordene:

”Det kan godt være, at vi måske har råbt vagt i gevær for tidligt (...) men et eller andet sted tænker jeg, at det måske heller ikke kan være tidligt nok.”

Der synes altså at være en angst hos Informant B ift. at overse seksuelt bekymrende adfærd, hvilket i værste fald kan betyde, at børnene ikke får mulighed for at udvikle deres seksuelle nysgerrighed sammen med jævnaldrene. I denne sammenhæng skal det nævnes, at Danmark har tilsluttet sig FN's standardregler om lige muligheder for handicappede, hvor det bl.a. understreges at ”(...) *mennesker med handicap ikke må nægtes mulighed for at opleve deres egen seksualitet ...*” (27).

I artiklen ”Barnets byrde” (22) af Graugaard gøres der rede for, at den generelle angst i samfundet for seksuelle krænkelse kan betyde, at de voksne, som omgiver børn i misforståethed kommer til at hindre børnenes naturlige seksuelle udforskning af hinanden (22). Det er netop igennem samværet med andre, at barnet udvikler evnen til at forholde sig til sin egen seksualitet. Hvad føles rigtigt, og hvad føles forkert. Om dette skriver Graugaard:

”På samme måde smitter det naturligvis af, når voksne udsender positive signaler om krop, kærtegn og nærhed. Det styrker barnets lyst til at indgå i nære relationer med jævnaldrene (...) og det lærer dem ideelt set at skelne mellem lyst og ulyst, behag og ubehag, vil gerne og vil ikke. Det er nemlig ikke en evne, der kommer af sig selv - det er tværtimod noget, der udvikles med dedikerede voksne, forældre, såvel som fagpersoner.” (22).

Et andet udsagn hos informant B kan være med til at anskueliggøre, hvorfor hun generelt er bekymret for seksuelle aktiviteter børn imellem:

”Jeg synes jo ... ofte så ser man jo, at den der bliver krænket bliver til krænker, så det er jo med at få så mange krænker stoppet som muligt. For ellers breder det sig frygteligt som ringe i vandet.”

Ovenstående udsagn kunne tyde på, at Informant B har fået den opfattelse, at børn med seksuelt grænseoverskridende adfærd selv har været udsat for seksuelle overgreb, hvilket ikke er en helt rigtig antagelse. Forskning viser, at flertallet af børn, som krænker, ikke selv har været ofre for overgreb, selvom nogle har (1,5,16). Ligeledes udvikler størstedelen af de børn, som har været udsat for overgreb ikke selv seksuelle adfærdsproblemer (1,5,16). Det er også en myte, at børn med seksuelle adfærdsproblemer bliver seksuelle krænkere som voksne, da forskning viser, at flertallet af denne gruppe ikke fortsætter den krænkende adfærd i ungdoms- og voksenlivet (1,5,16). Der er altså ikke tale om en dominoeffekt.

Ovenstående holdninger kan hænge sammen med, at informant B ikke føler sig i stand til professionelt at skelne, hvor grænsen mellem børns normale sunde seksuelle adfærd og en grænseoverskridende seksuel adfærd går.

Direkte adspurg, om hun føler sig fagligt ’klædt på’ ift. at skelne mellem naturlig - og bekymrende seksuel adfærd ift. de situationer, hun har beskrevet, svarer hun:

”Man er selvfølgelig nødt til at vide, hvad normalen er for ligesom at vide, hvornår at det er en anderledes adfærd. (...) Altså det kan være svært at skelne ...”

Informant B er imidlertid klar over, at der kan være en sammenhæng mellem omsorgssvigt i opvæksten (baggrunds faktorer) og udvikling af seksuelt krænkende adfærd (5,19). Der refereres ikke til formel viden, men til egne erfaringer:

”Når man arbejder med børn, som har været meget udfordret i deres opvækst, og som har været uheldige med de forældre, som de har fået ... det kan godt være, at det er en fordom, men mange gange har jeg i hvert fald set, at det er sådan, at det hænger sammen.”

Manglende faglig viden, holdninger, grænser og egne normer synes at komme i spil på en og samme tid, hvilket demonstrerer, hvor vigtigt det er at bevare et fagligt overblik. Netop derfor må den professionelle, altid stille sig selv spørgsmålene: *"Hvad er det, der er sket, hvad har jeg set eller hørt som fagperson? Hvad ved jeg om det, der er foregået mellem de involverede?"* (5).

Ligeledes er det vigtigt at modtage den fornødne faglige støtte, når tvivlen melder sig, så man bedst muligt er klædt på ift. at facilitere børnenes seksuelle sundhed og trivsel (8).

Informant C, som arbejder i udskolingen i specialregi, beretter om det mest opsigtsvækkende eksempel på seksuelt krænkende adfærd:

"(...) Han spillede computer sammen med to andre drenge, og de er alene i lokalet (...) og så kommer der en voksen ind og opdager, at han faktisk er i færd med at trække bukserne ned på en af de andre elever, og skal til at lave oralsex på ham. Der sad en tredje elev og kiggede på. Det havde været en chokerende oplevelse for de to elever, både for ham der kiggede på og for ham, der var udsat for det ..."

Senere fortæller Informant C om samme dreng, at:

"Det er heller ikke kun på det seksuelle område, at vi har oplevelser med ham. Han virker til at være meget påvirket af, hvad han ser ... både voldsfilm og pornofilm ..."

Det berettes yderligere, at drengen (12 år på tidspunktet, hvor krænkelsen finder sted) kommer fra et skilsmissehjem, hvor der - især hos den biologiske far - ikke sættes grænser for, hvad drengen eksponeres for i form af pornografi og voldsfilm, som han endog ofte ser i selskab med faderen. Personalet er tydeligvis opmærksomme på koblingen mellem drengens adfærd og hans forbrug af porno, hvilket vidner om en aktiv forholde-sig-til-problemet.

Ligeledes er personalet opmærksom på, at et barn, der generelt er frembusende og har svært ved at aflæse sociale koder og andres grænsesætning, typisk vil have de samme vanskeligheder ift. seksuelle aktiviteter (5). Hændelsen som Informant C beskriver må - med udgangspunkt i analyseredskab inspireret af Kikuchi og *"Den professionelle tvivl"* (16) - betegnes som seksuelt krænkende adfærd af flere grunde:

For det første er *motivationen* ikke drevet af gensidig udforskning, og der synes at være et element af tvang ift. den anden dreng, som ikke umiddelbart har kunnet sige fra.

Relationen drengene imellem synes at være asymmetrisk, idet den udfarende dreng har tiltvunget sig/var i færd med at tiltvinge sig adgang til en seksuel handling, som den modtagende dreng ikke var indforstået i. Magtrelationen har altså ikke været jævnbyrdig.

Aktiviteten oralsex er ikke en aldersvarende aktivitet for et barn på 12 år.

Emotionen har ikke været præget af lyst eller velbehag, men der imod båret af ubehag og angst hos de andre drenge.

Zeuthen skriver ligeledes: *"Når seksualiteten bliver målrettet på en fokuseret og dominerende måde uden hensyn til omgivelserne, så er der alvorlig grund til bekymring, uagtet at der kan ligge mange årsager til grund for adfærden."* (15).

Ifølge nedenstående punkter fra JanusCentrets bekymringsbarometer er drengens adfærd noget, der kræver skærpet opmærksomhed, da det ikke er almindelig adfærd for børn mellem 11 - 14 år, at:

- " lege seksuelle lege, som fører til beklagelse for de andre børn
- leger seksuelle lege, som er forbundet med angst, skam og skyld
- bestikker, truer eller tvinger andre børn for at få dem til at deltage i de seksuelle aktiviteter
- har et overdrevet forbrug af porno, slikker på andre børns kønsorganer eller opfordre andre børn til samme, virker fixeret på sex - udover det for alderen forventelige for førpubertetsbørn." (19).

Desuden synes drengen at have en ikke-alderssvarende-viden om seksualitet, hvilket kan være et endnu tydeligere tegn på, at noget ikke er, som det skal være, end selve den seksuelle aktivitet (5) (15).

Informant C's bekymringer er altså helt reelle, og det er vigtigt, at personalegruppen er opmærksom på drengens seksuelle adfærdsproblemer for at foregribe udvikling af krænkende adfærd og ligeledes beskytte andre børn for seksuelt krænkende oplevelser.

Ifølge "Den professionelle tvivl" og Strange og Stevnhøj fremgår det, at børn der forgriber sig på andre børn, ofte har haft en seksuelt bekymrende adfærd i længere tid, før de overskrider andre børns grænser (5,16).

Et andet tilfælde, hvor samme dreng som 14-årig, ifølge informant C har udvist seksuelt bekymrende adfærd, beskrives således:

”I det sidste års tid har vi jo været så opmærksom, så han jo nærmest ikke har fået lov til noget som helst ... vi havde en pige, som også var lidt fremme i skoene, og de var alene i grupperummet, hvor han havde rørt ved hendes bryster, men det var de måske enige om, de to, men derfor er det selvfølgelig ikke i orden alligevel.”

Adspurg, om der synes at være en kobling mellem ovenstående episode, hvor drengen har rørt ved en jævnaldrende piges bryster, og hans forbrug af pornografi, svarer hun:

”Ja, det er det, man formoder, at det (pornografi red.) er med til at tilskynde og give ham ideerne ...”

Det er selvfølgelig forståeligt, at Informant C er bekymret for drengens seksuelle adfærd generelt, fordi hun sammen med sine øvrige kollegaer har haft nogle oplevelser som vitterligt må karakteriseres som krænkende ud fra den viden, der findes på området.

Problemet med ovenstående situation, er, at den ikke er udtryk for seksuelt bekymrende adfærd, men en del af den naturlige seksuelle udvikling for en dreng og pige på 14 år.

Motivationen i dette tilfælde synes at være drevet af nysgerrighed.

Relationen synes at være præget af gensidighed og fælles interesse. Magtforholdet er ikke asymmetrisk. *Aktiviteten* er aldersrelateret og *Emotionen* de to imellem er præget af lyst, velbehag og spænding (jfr. analyseredskab inspireret af Kikuchi (18) og ”Den professionelle tvivl” (16). Ligeledes er det ifølge JanusCentrets bekymringsbarometer helt normal adfærd, at børn i denne alder leger alderssvarende seksuelt prægede lege med jævnaldrene og udviser alderssvarende optagethed af krop og seksualitet (19).

Informant C kommer på den måde til - sammen med sine øvrige kollegaer - at fastholde drengen i en bestemt rolle, som er uhensigtsmæssigt ift. at udvikle en sund seksuel udvikling.

Dette kunne hænge sammen med Informant C’s manglende viden omkring børns naturlige og sunde seksuelle udvikling, og hvad der omvendt karakteriserer en seksuelt bekymrende adfærd, hvilket hun faktisk selv er meget bevidst om:

”(...) jeg tror bare ikke, at vi ved nok til, at vi kan agere professionelt, når vi bliver udsat for sådan nogle ting. Det bliver meget ud fra personlige synsninger, når vi agerer.”

Informant C's udsagn er et udtryk for manglende viden på området, og ifølge rapporten "Seksualitet på dagsordenen" er det: "(...) *en forudsætning for at kunne arbejde med andres seksualitet på en professionel måde, at man skærper sin bevidsthed om egne normer, værdier og grænser*" (8).

Et andet tilfælde af seksuelt krænkende adfærd hos en anden dreng på 14 år beskrives af Informant C på følgende måde:

"Vi har en anden elev, som overskrider mange af os kvindelige læreres grænser. (...) De føler, at han går for tæt på, når de hjælper ham ved bordet, og når han sidder og arbejder. Så skal han sådan helt inde at røre ved dem (Informant C giver kropsligt udtryk for, at drengens adfærd er en overskridelse af hendes intimsfære), og nogle kollegaer har observeret (...) at han faktisk kigger på bagdelen (...) og det er jo ... det føles jo også enormt krænkende... Vi er ret enige i, at den grænse heller ikke skal overskrides. Men det kan være svært at få fælles fodslag for, hvad man synes er grænseoverskridende, og hvad man ikke synes."

Ovenstående tilfælde betragtes af informant C som seksuelt krænkende adfærd. Det fremgår ligeledes, at personalet er i vildrede, da de har divergerende holdninger til, hvorvidt der er tale om seksuelt krænkende adfærd.

Ovenstående tilfælde er et godt eksempel på, hvor vigtigt det er at bruge kvalificeret viden ift. at analysere en given situation, da: "(...) *egne følelser og holdninger udgør en af de største barrierer for at fremkomme med faglige og etisk begrundede løsningsforslag*." (8).

En analyse af ovenstående situation vil først og fremmest være at tage udgangspunkt i drengens *motivation*. For så vidt er der ikke noget, som tyder på, at *motivationen* er drevet af eksempelvis kontrol, hævn eller tvang, men nærmere af en nysgerrighed ift. det andet køn.

Problemet er *relationen*. Den er ikke gensidig, og der er ingen fælles interesse om det, som foregår. Den voksne har svært ved at sige fra, fordi handlingen foregår delvist i det skjulte.

Aktiviteten er som sådan aldersrelateret, da det er naturligt at have interesse for både sit eget og det modsatte køn, men det er dog tydeligt, at drengen ved at handlingen foregår i al hemmelighed.

Emotionen er måske båret af lyst og ophidselse hos drengen, men ikke hos den voksne, som føler sig kompromitteret af hans adfærd, hvilket fører til beklagelser.

Man kan være i tvivl om, om ovenstående tilfælde er seksuelt krænkende, fordi magtforholdet drengen og den voksne imellem er asymmetrisk, men med omvendt fortegn. Ganske vidst er den voksne intellektuelt overlegen (og ældre), men den voksne deltager ufrivilligt i en aktivitet, som har en skjult dagsorden, hvorved aktiviteten får et præg af ulighed og mangel på muligheder for at sige fra.

Der synes derfor at være elementer i situationen, som synes at være krænkende.

Et barns adfærd må dog ifølge Strange og Stevnhøj ikke tolkes negativt eller bekymrende på baggrund af et enkeltstående tilfælde, medmindre det fx indeholder tvang af andre børn (5), hvilket i dette tilfælde betyder, at man ikke umiddelbart bør overdramatisere. Det anbefales, at den professionelle i hvert enkelte tilfælde har en baggrundsviden at trække på i sin helhedsanalyse. Som nævnt i "Den Professionelle Tvivl": *"Den faglige viden om tegn og reaktioner skal altid sættes ift. det konkrete barn og dets familie. Hvor gammelt er barnet? Hvor modent er barnet? Hvordan er barnets livsvilkår, og i hvilken kontekst kommer barnets mistrivsel eller bekymrende adfærd til udtryk."* (16).

Den 14 årige dreng - og de andre børn i øvrigt - har tydeligvis brug for redskaber ift. at håndtere sin seksualitet i form af seksualundervisning med udgangspunkt i den nærmeste udviklingszone omhandlende sociale relationer, lyst og ulyst m.m. i tråd med Sex og Samfunds undervisningsmateriale til elever med specielle behov (28). Målet er at forebygge en evt. begyndende krænkende adfærd og støtte drengen i at udvikle en sund og naturlig seksuel udvikling sammen med jævnaldrene.

Netop seksualundervisningen er ifølge Graugaard meget mere end forplantning, og af samme grund bør seksualundervisningen implementeres allerede fra de små klasser og ikke reserveres til udskolingsklasserne (22). Den skal være med til at lære børn og unge at mærke egne grænser, acceptere andres og ikke mindst udvikle individuelle og sociale kompetencer som selvværd, empati og anerkendelse af andre samt evnen til at indgå i sunde og rare relationer. Dette er i tråd med kompetencemålene for det timeløse fag "Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab", der understreger seksualundervisningen vigtige rolle i den enkeltes liv ift. at understøtte børns seksuelle udvikling (29). En anden vigtig pointe vedrørende seksualundervisningen fremgår af Kikuchis kapitel *"When the offender is a child"*, hvor hun argumentere for, at børn og unge bør lære om naturlig sund seksualitet, fordi: *"If they do receive information about what is normal they cannot distinguish what is abnormal"* (18).

Også Sundhedsstyrelsens forebyggelsespakke "Seksuel Sundhed" (21) støtter ovenstående med ordene: *"Kommunen kan understøtte udvikling og kvalificering af seksualundervisningen for børn og unge på specialskolerne (...) som har fokus på at forebygge seksuelle overgreb blandt specialelever."* (21).

Selvom informant C ikke henviser til forebyggelsespakken er hun opmærksom på seksualundervisningens betydning for elever i specialregi:

"Seksualundervisningen kunne have en stor betydning, fordi (...) den vil give eleverne en bedre forståelse for, hvad det er der sker."

9.1.1 Sammenfatning af 9.1

Overordnet set er der i to af tilfældene - refereret af informant A og B - en diskrepans mellem de beretninger de kommer med, når de bliver bedt om konkrete eksempler, og hvad man med rod i forskningsbaseret viden kan kalde 'seksuelt bekymrende adfærd'.

Hændelsen (refereret af informant C), hvor en dreng skulle til at udføre oralsex, mens en tredje så til, falder imidlertid under kategorien "seksuelt bekymrende adfærd". Hændelsen (ligeledes refereret af informant C), om drengen, der befamler kvindelige lærerinder falder også ind under kategorien krænkende adfærd, om end den ikke er lige så tydelig som det andet tilfælde.

Lærernes udsagn på baggrund af ovenstående kunne betyde, at de som fagligt ansvarlige personer ikke nødvendigvis er i stand til at skelne mellem naturlig og seksuelt bekymrende adfærd, selvom det tydeligvis ligger dem på sinde at handle så hensigtsmæssigt som muligt. Handlemønstrene for alle tre informanter vil blive uddybet under det tredje tema 9.3.

9.2 Tema 2 - Seksuelt bekymrende adfærd vs. naturlig seksuel udvikling hos børn - informanternes faktiske viden samt behov for supervision og efteruddannelse

På baggrund af informanternes beskrivelser af, hvad de karakteriserer som seksuelt bekymrende adfærd, gav de tre interview ligeledes mulighed for i nogen grad at afdække, hvad de opfattede som sund, naturligt seksuel udvikling.

I den beskrevne situation (informant A) om pigen med Downs syndrom, der onanerer, gøres der efterfølgende nogle overvejelser, som vidner om kompetente refleksioner i praksis.

Direkte adspurgt, om Informant A finder pigens adfærd 'seksuelt bekymrende' svarer hun efter lidt betænkningstid:

"Både ja og nej ... på mange måder er det jo en naturlig udvikling ..."

Efterfølgende reflekterer hun videre over begrebet og begynder at analysere både sine egne og sine kollegers reaktioner på pigens adfærd:

"Det er ikke noget, vi har en fælles holdning til. Det er op til den enkelte at foretage en vurdering, og afhængig af hvilken voksen, der tilfældigvis er til stede, så bliver der handlet forskelligt. Jeg tror ikke, det er særlig sundt for barnet, at der kommer flere forskellige udmeldinger på den samme handling. Det tror jeg kan udvikle...en skæv eller usund seksuel udvikling for sådan et barn. I hvert fald kan man som barn gå hen og blive rigtig godt forvirret over, hvad de voksne siger, og hvad de ikke siger. At de voksne siger noget forskelligt. Og hvis ikke det barn på en eller anden måde får en fælles tilgang til sit behov, så kunne man godt forestille sig, at der kunne udvikles en usund seksualitet hos sådan et barn."

I ovenstående udsagn reflekteres over betydningen af den skadesvirkning, personalets forskellige måder at håndtere seksuel adfærd blandt eleverne kan bevirke.

Ifølge rapporten "Seksualitet på dagordenen" vil et barn eller en ung med kognitive funktionsnedsættelser have svært ved at håndtere forskellige holdninger og påbud, som er baseret på den enkeltes egne personlige holdninger og normer (8).

I værste fald kan barnet få en følelse af, at dets lyst er forkert og skamfuldt, hvilket kan have negativ betydning for den sunde, naturlige seksuelle udvikling (9). I tidsskriftartiklen "Barnets Byrde" gøres der netop rede for, at den voksne i dens iver for at beskytte barnet kan komme til at forskrække - eller forstyrre dets seksualitet. Dette kan medføre, at vi: "*(...) (direkte eller indirekte) forsøger at stække deres iboende seksuelle nysgerrighed og lyst på egne vilkår at gå på opdagelse i krop og verden.*"(22). Informant A har således en vigtig pointe.

Man kunne følgelig spørge om, hvor den viden, som informant A reflekterer på baggrund af, kommer fra.

”Jamen, jeg har ikke en faglighed med mig fra specialområdet. Den faglighed, jeg har, ligger fra normalområdet og fra den almengældende seksualoplysning (...) Men jeg har ikke fået ’specialfaglig’ viden eller indsigt ... eller uddannelse ... eller kursus i, hvordan man håndterer det på specialområdet. Jeg har ikke nogle specielle redskaber, som jeg kan gå ind og bruge ift. de her specielle børn, udover dem jeg kan tænke mig til og kan bruge ud fra den almene specialpædagogiske tilgang (...) Jeg har ikke haft noget på seminariet. Der er ikke noget i min uddannelse, som har givet mig noget. Det er bare ikke et fag på seminariet. Og heller ikke inden for specialområdet.”

Noget tyder altså på, at informant A i sit lange lærerliv aldrig har modtaget noget form for relevant uddannelse ift. seksuel udvikling og trivsel hos børn/unge med kognitive vanskeligheder, hverken på læreruddannelsen eller efterfølgende. Hun må ty til egne erfaringer og personlige holdninger, når hun skal agere, når det handler om specialelevernes seksuelle adfærd.

Ifølge ”Den professionelle tvivl” er det dog vigtigt at forstå, at børn med kognitive funktionsnedsættelser på nogle punkter udgør en særlig faglig udfordring, da de eksempelvis kan have sværere ved at kommunikere. Ligeledes kan deres udvikling på flere plan være generelt forsinket - afhængig af graden af funktionsnedsættelse. Men ifølge ”Den professionelle tvivl” pointeres det, at fagpersoner skal være opmærksomme på de samme tegn og reaktioner hos børn med handicap, som hos børn uden handicap (16). Den seksuelle udvikling hos børn med kognitive funktionsnedsættelser adskiller sig ikke fra andre børn i øvrigt (16). Viden om barnets seksuelle udvikling er således ligeså vigtigt ift. at understøtte *specialelevernes* sunde seksuelle udvikling som hos normalt fungerende børn uden funktionsnedsættelser.

Informant B understøtter informant A’s udtalelser om, at der mangler viden og uddannelse på området. Adspurg, om hun føler sig fagligt ’klædt på’ til opgaven er svaret:

”Nej, det gør jeg jo ikke, fordi jeg jo netop ikke har 100 % har den faglige viden, der et eller andet sted kræves for at være et sted som her (...) Jeg ved ikke nok om det! (frustration) Jeg kan kun bruge de erfaringer, jeg har, og jeg kan bare håbe på, at nogen kommer og gør mig klogere ...”

Informant B er som de øvrige informanter læreruddannet, men opfatter altså ikke, at hun har den faglige viden på området, der kræves for at bestride sit job. Det på trods af, at hun i øvrigt nævner, at hun også har en specialpædagogisk tillægsuddannelse.

Sammenholdt med hendes beskrivelser af, hvad seksuelt bekymrende adfærd kunne bestå i, som citeret i afsnit 9.1, giver det indtrykket af en forholdsvis erfaren speciallærer, der føler sig meget usikker ift. at supervisere og stilladsere specialelevernes sunde seksuelle udvikling.

Antagelsen om, at der er et uddannelsesefterslæb, understøttes ligeledes af informant C's begrundelse for, hvorfor personalet i afdelingen har så svært ved at finde fælles fodslag, når det kommer til at intervenere ift. seksuelt bekymrende adfærd:

”Jamen, det skyldes flere ting. Dels så har vi alle hver vores personlige grænse for, hvad vi synes, er at gå over grænsen. Men så har vi heller ikke uddannelse inden for det her område. Hverken pædagogerne, medhjælperne eller os lærere har haft om det på seminariet.”

Ingen af informanterne mener, at de via deres uddannelse har haft undervisning ift. problemstillingen.

Hvis man går tilbage til de bekendtgørelser, som de tre informanter er uddannet efter, ser man hos informant A, at hun har gennemgået et obligatorisk 30-lektioners kursus i sundhedslære, hvor den eneste reference til seksualundervisning i målbeskrivelsen er, at: ” *De studerende orienteres om gældende bestemmelser i forbindelse med emnerne.*” Herudover er indholdsemner som ”fostrets udvikling”, ”barnets fysiske udvikling”, ” Personlig og offentlig hygiejne” nævnt som emner, de studerende skal gøres bekendt med (bilag 6).

Informant B og C er begge uddannet under bekendtgørelsen fra 1991, hvor der ganske vist er oplistet nogle mere nuancerede kompetencemål, men hvor kurset er frivilligt og ikke rummer mere end 15 lektioner (bilag 6). Hverken informant B eller C kan huske at have deltaget i et sådan kursus. Ingen af de tre informanter er blevet tilbudt efteruddannelse på området.

Sammenholdt med fund fra SISO og SUS' forskningsrapportrapport ”Seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap” (2) - som er omtalt i nærværende afhandlings baggrundsanalyse, hvor det fastslås, at omkring 57 % af de unge kränkere i undersøgelsen har en funktionsnedsættelse - er det bekymrende, at der ikke ti år efter er sat ind med efteruddannelse på området. Rapporten finder i

øvrige evidens for, at mange af sagerne om overgreb - observeret i skoleregi - aldrig kommer til kommunens kendskab (5).

Med udgangspunkt i den tvivl, som de tre informanter føler ift. egen manglende kvalificeret viden og kompetence på området, kunne noget tyde på, at det faglige personale i skolernes specialafdelinger er meget usikre på, hvordan de skal identificere 'tegn' på seksuelt bekymrende adfærd hos eleverne, og hvad der omvendt karakteriserer en almindelig sund seksuel udvikling. Personalet er formentlig ikke i tvivl om, hvordan man skal evakuere skolen i tilfælde af brand, men der findes ganske enkelt ikke nogen *modus operandi*, som lærerne er bekendt med, når mistanke om seksuelt bekymrende adfærd opstår. Manglende viden betyder derfor, at den enkelte lærer er overladt til at handle ud fra subjektive holdninger og egen etik, som udtrykt hos informant A:

"(...) i det øjeblik du står med et barn eller nogen unge mennesker, der udviser en bekymrende seksuel udvikling, så har du ikke de pædagogiske redskaber (...) så begynder du handle ud fra din egen etik og moral. Og i det øjeblik, vi begynder at handle hver især (...) oplever det enkelte barn jo en forskellighed, som kan være svær at håndtere - specielt med deres kognitive niveau, og så kan man meget nemt udvikle noget skyld eller noget skam og faktisk også noget tabu omkring det for det enkelte barn."

Netop rapporten "Seksualitet på dagsordenen" advarer om, at det professionelle personale handler ud fra egne moral og etik:

"Hvis man skal afgøre, hvad der er etisk rigtigt i en given situation, må man ikke lade sig styre af egne værdier og normer. Etik er ikke et spørgsmål om personlig smag her og nu. Etik handler om alment gyldige principper for, hvordan man skal handle i forskellige situationer" (8).

På baggrund af den usikkerhed, informanterne oplever ift. egen kompetence på området, er det forståeligt, at de alle tre nærer et stort ønske om, at der udvikles en fælles seksualpolitik på afdelingen, hvilket bl.a. ses i følgende udtalelse fra informant C:

”(…) først og fremmest synes jeg, at hele personalegruppen skal klædes bedre på og have fælles fodslag og få lavet en seksualpolitik i vores afdeling. Det vil indebære, at man får en eller anden professionel udefra til at komme og give os et kursus eller hjælper os med at få formuleret det. For der er ikke nogen af os, der ved nok om det ift. at få det formuleret selv.”

Det er imidlertid et paradoks vedrørende informanternes ønske om en fælles seksualpolitik, idet det fremgår af interviewene, at de aldrig har efterspurgt det direkte.

På trods af, at de alle har haft oplevelser på området, hvor de følte, at deres kompetencer ikke rakte, er det måske først direkte adspurgt, at de forholder sig til det.

Alle tre informanter konstaterer direkte adspurgt, at der ikke findes bøger om emnet i deres lærerbibliotek, men ingen af dem tilføjer, at de selv har foretaget søgninger efter relevant litteratur, og ingen af dem synes at have rejst problemstillingen om en manglende seksualpolitik på afdelingen i de relevante fora.

Dette kan evt. skyldes en generel tabuisering af seksualitet i forbindelse med børn og unge med handicap på samfundsniveau, hvilket indirekte understøttes af Informant C's udsagn, da hun bliver spurgt til tabuisering og seksualitet:

”Ja (til tabuisering red.) ... Det er som om man (personalegruppen red.) har ... jeg har heller ikke selv tænkt på det, som om at de selvfølgelig har de samme lyster og drifter, som andre unge mennesker, som ikke er inden for specialområdet (...) man har ikke rigtig taget deres seksualitet alvorligt. Det føler jeg ikke.”

I rapporten ”Seksualitet og sundhed” fra Vidensråd for forebyggelse (30) og bogen ”Sexologi i praksis” (31) problematiseres det, hvordan seksualitet er omgivet med tabu, og hvilke konsekvenser det kan have for den enkelte (30,31). Også rapporten ”Seksualitet på dagsordenen” beskæftiger sig med emnet tabuisering, og pointerer at seksualiteten for mange er et følsomt og privat emne (8):

”Blufærdighed og/manglende erfaring med at tale om seksualitet kan gøre det svært at tale om emnet. Måske kommer det for tæt på en selv, eller måske er man bange for at støde andre. Man kan være nervøs for, hvad kollegaer eller borgere vil tænke, hvis

man tager seksuelle spørgsmål op, eller man kan føle sig usikker på, om man ved nok til overhovedet at kunne tale professionelt om det" (8).

De tre informanter føler sig - måske - usikre ift. at tale om emnet seksualitet, og det faktum, at det ikke er et naturligt samtaleemne i personalegruppen, synes at medføre stor usikkerhed og berøringsangst.

Af undersøgelsen "Seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap" konkluderede man bl.a. at flere lærere: "(...) *savner opbakning fra ledelse og kollegaer til generelt at beskæftige sig med forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb.*" (2).

9.2.1 Sammenfatning af 9.2

Overordnet set, viser analysen, at alle tre informanter har svært ved at identificere, hvor grænsen går mellem seksuelt bekymrende adfærd og normal seksuel udvikling.

Der er væsensforskel på, at specialelever udviser *normal* seksuel adfærd, som skal håndteres af personalet - fx pigen med Downs syndrom, der onanerer eller børnene som udforsker hinanden i leg - og elever som udviser *bekymrende* seksuel adfærd, der kræver øjeblikkelig intervention.

Alle tre informanter giver utvetydigt udtryk for, at de har behov for viden *om* - og supervision *på* - området. Ingen af dem mener eller kan huske, at de på noget tidspunkt har modtaget formel undervisning om børns naturlige seksuelle udvikling eller om børn med seksuelt bekymrende adfærd.

Med ovenstående in mente synes en analyse af nedenstående tematisering "lærernes håndtering af børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd i praksis" relevant, idet det ønskes belyst, i hvor høj grad manglende viden på området spiller ind på lærernes handlekompetencer.

9.3 Tema 3 - Informanternes håndtering af børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd i praksis

I afsnit 9.1 blev hændelsen, hvor en 12-årig dreng skulle til at give en anden dreng oralsex (refereret af informant C), kategoriseret som seksuelt bekymrende af flere grunde. Her ud over blev det fortalt, at drengen havde et stort forbrug af pornografi og voldsfilm, som han ofte så sammen med sin far, og at hans interesser i bekymrende grad kredsede omkring meget eksplicitte seksuelle og voldelige fantasier. Om sidstnævnte forhold beretter informant C:

”Han virker til at være meget påvirket af det, som han ser (...) Han sagde bl.a., at han havde lyst til mærke, hvordan det var at slå et andet menneske ihjel. Så går der ikke mange dage, og så hører vi, at han faktisk har været ved at kvæle en anden elev i taxaen”.

Taxahændelsen understøtter formodningen om, at drengen har en disposition for at kopiere adfærd, han har set på film. Måske forhindrer hans kognitivt lave niveau ham i at filtrere de driftsprægede impulser fra, som han får gennem porno- og voldsfilm. Om dette skriver Kikuchi: *(...) young people who are left to learn about sexuality from the media naturally make the assumption that they and others should be behaving in the ways depicted.*” (18).

Hvad angår den konkrete håndtering af drengen i skoleregi, bliver der truffet nogle valg, som indirekte er et udtryk for at personalet retrospektivt har følt sig rådvilde ift. situationen.

Den rådgivning, personalet modtager, begrænser sig i første omgang til, at man skal ’forhindre’, at drengen kommer i situationer, hvor der kan opstå problemer omkring hans adfærd både af seksuel og voldelig karakter ift. de andre elever.

Adspurgte til, hvordan de håndterede situationen, svarer informant C:

”Vi har egentlig bare gjort det, at vi har holdt mere øje med ham, men vi har egentlig ikke taget på det (...) vi har ikke inddraget professionelle, som ved mere om det end os. Vi har snakket lidt med psykologen, men (...) rådet fra hende har været, at vi skulle holde bedre øje med ham. Han skulle aldrig være alene, men hun anbefalede os...et eller andet (tænker sig lidt om) var det Janus...?”

Interviewer: ”JanusCentret?”

Informant C: ”Ja, det fik vi samtidig med, at han skulle flytte fra et team til et andet. Nogle lærere stoppede og blev forflyttet ... så den (oplysning red.) gik tabt (...) Så jeg tror ikke... eller det *er* ikke blevet gjort. Så det eneste, vi faktisk har gjort, er at holde bedre øje med ham. Bl.a. i svømmehallen. Der får han ikke lov til at gå ind at klæde om, før der er en voksen med. Han får ikke lov til at gå i sauna, før der er en voksen med. Sådan nogle ting.”

Personalets løsningsmodel er altså at holde øje med den problematiske adfærd, hvilket er forståeligt, da en sikring ift. andre børn - og i øvrigt den 12 årige dreng selv - i første omgang er nødvendig i overensstemmelse med psykologens råd. Problemet er, at en sikring uden yderligere intervention ikke er hensigtsmæssigt, da løsningen i højere grad må betegnes som en 'fejlfindingsstrategi' snarere end et forsøg på at forstå årsagen og guide drengen professionelt i en sund og naturlig retning ift. hans seksualitet. Drengen har tydeligvis brug for hjælp på flere plan.

Spørgsmålet er, om drengens åbenlyst problematiske adfærd på et så tidligt tidspunkt i livet kommer til at medføre, at han ikke får støtte til at udvikle en sund seksualitet.

Der synes ligeledes at være en risiko for, at drengen bliver stigmatiseret som 'krænker' af personalet. Ikke af ond vilje, men fordi personalet ganske enkelt mangler kvalificeret viden. Netop stigmatisering af børn advares der om i "Den professionelle tvivl" og Strange og Stevnhøj med ordene: *"Det har desuden vist sig, at det at blive stemplet som krænker, er endnu mere skadeligt for børn og unge end for voksne og skaber risiko for fastholdelse i usunde handlingsmønstre."* (5,16). Følgende udsagn fra informant B viser, at der rent faktisk kan være en fare for stigmatisering af børn med en seksuelt bekymrende adfærd på det ubevidste plan.

"Det er jo noget med at de (krænkerne red.) bliver svinene, men de har jo selv været i samme båd, tror jeg. De har også brug for hjælp. De er jo syge på en eller anden måde"

Det er ligeledes uheldigt, at hændelsen sker umiddelbart før et 'team-skifte' i afdelingen, så 'sagen' ikke bliver fulgt op af psykologens råd om at kontakte JanusCentret, hvilket vidner om, at man som personalegruppe mangler fælles faglig fodslag ift. seksuelle problemstillinger, hvilket kan hænge sammen med manglende seksualpolitik på området. Vigtig information går altså tabt.

En lignende tendens sås i SISO og SUS' undersøgelse (2), hvor fund viste at adskillige oplysninger/mistanker om overgreb aldrig nåede frem til forvaltningen.

Efterfølgende beskrives en episode, hvor det lykkedes den 14-årige dreng at komme i enenum med en jævnaldrende pige, og hvor de begge er indforstået i, at han rører hendes bryster. Om episoden siger informant C:

"(...) de var alene i grupperummet, hvor han havde rørt ved hendes bryster, men det var de måske enige om, de to... men derfor er det selvfølgelig ikke i orden."

Informant C og måske resten af personalet afviser tilsyneladende muligheden for, at det er i orden, at en teenagedreng rører ved en teenagepiges bryster - gensidigt og frivilligt - som en del af en naturlig udvikling. Drengen er - måske - allerede stemplet som krænker, og det kan være årsagen til, at personalet ikke ser anden udvej end at mandsopdække og overvåge ham hele skoledagen igennem. Sammenholdt med, at informant C giver tydeligt udtryk for, at de ikke ved nok om, hvordan en sådan situation skal håndteres professionelt, vælger de alligevel en 'samlet' løsningsmodel, som rummer meget lidt udviklingspotentiale.

I situationen (refereret fra interview med informant B i afsnit 9.1) synes informantens angst for seksuelle krænkelse at betyde, at eleverne bliver forhindret i at udvikle en naturlig seksuel nysgerrighed ift. jævnaldrene, hvilket kan få den konsekvens, at børnene *ikke* lærer at skelne mellem lyst og ulyst, behag og ubehag, vil gerne og vil ikke. Netop denne læring er ifølge Graugaard *ikke en evne*, som kommer af sig selv, men noget den enkelte skal lære (22).

I situationen (refereret fra interview med informant A i afsnit 9.1) med den 8-9 årige pige med Downs syndrom, som onanerede, giver informant A udtryk for, at manglende viden og manglende fælles fodslag kan være med til at udvikle et usundt forhold til egen krop og seksualitet hos det enkelte barn. En seksualitet, der i sidste ende kan blive forbundet med skyld, skam og tabu, og derfor ikke understøtter udvikling af sund seksualitet i ungdoms - og voksenlivet. (8,9,14)

9.3.1 Sammenfatning af 9.3

De tre informanter reagerer på seksuelt bekymrende adfærd dels ud fra personlige holdninger og fornemmelser og dels ud fra deres almen pædagogiske kompetencer og erfaringer. Ingen af dem, mener at have modtaget teoretisk undervisning ift. seksualitet på læreruddannelsen, hvilket stemmer overens med undersøgelse af studieordningerne fra tidligere.

At informanterne er bevidste om det problematiske i den tilfældige og ustrukturerede praksis, ses ved, at de er særdeles tydelige i deres efterlysninger af kompetent supervision, efteruddannelse og en seksualpolitik på området, hvilket fremgår af citater og analyse i afsnit 9.2.

De tre informanternes adfærd og ønsker falder således i tråd med Strange og Stevnhøjs intentioner om: *"at seksualiteten flyttes fra den private bane til den professionelle, forstået på den måde, at ansatte i samfundets institutioner forholder sig til emnet på en måde, der bygger på faglighed og viden og ikke på personlige holdninger og private forståelser."* (5).

I ”Barnets byrde” gør Graugaard ligeledes rede for, at det er de voksne, der i sprog og handling skaber rammerne for børnenes seksuelle udvikling (22). Dette: ”(...) kræver en aktiv indsats og en klar faglig bevidsthed om, at både de positive og negative aspekter af børns udvikling og trivsel skal tages alvorligt. Og det kræver prioritering i lærer - og pædagoguddannelsens curricula. Det kommer ikke af sig selv.” (22).

I den forbindelse skal det også nævnes, at da der var mulighed for at opprioritere seksualundervisningen ved den ny læreruddannelsesreform 2013, forblev området under de såkaldte ’skal-kurser’, som den enkelte uddannelsesinstitution er forpligtet til at udbyde, men som er omfattet af valgfrihed (32). Det er derfor op til den enkelte lærerstuderende, om vedkommende vil vælge faget ”Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab”, hvor undervisningen begrænser sig til et 14 lektioners kursus med 80 % mødepligt, men uden eksamen og uden optjening af ECTS-point (29).

Det manglende ’fælles fodslag’ på området, som alle tre informanter efterlyser, sammenholdt med uddannelsesefterslæbet giver svære kår for personalet på afdelingen ift. at håndtere normal- såvel som seksuelt bekymrende adfærd hos børn og unge i specialregi på trods af god vilje.

9.4 Tema 4 - Det professionelle, det personlige og det private felt

Som beskrevet under punkt 9.2 giver samtlige informanter udtryk for, at de som oftest agerer ud fra egne følelser, holdninger og værdier, når det handler om seksuel adfærd i almindelighed og seksuelt bekymrende adfærd i særdeleshed blandt deres elever. Ligeledes giver de udtryk for, at der i personalegruppen synes at være forskellige holdninger til, hvor grænserne går mellem seksuelt acceptabel adfærd og seksuelt grænseoverskridende adfærd. Opfattelsen af normalitet synes ligeledes at bero mere på personlige holdninger og erfaringer end faktisk viden.

Informant A:

”Jeg kunne godt tænke mig en fagperson med speciale indenfor det her område (...) fordi jeg så ved, at det jeg gør, er etisk forsvarligt ift. børnene. At jeg ikke bare handler ud fra min egen intuition og min egen moralske begreber.”

Informant B:

”Man er nødt til at vide, hvad normalt seksuel udvikling er for at vide, hvornår det er anderledes seksuel adfærd. (...) Altså det kan være svært at skelne. (...) Hvad er det vi skal gå ud fra? (...) Jeg kan godt tænke mig, at jeg har taget nogle af mine spøgelse med på den arbejdsplads, som jeg er på nu. (...) Er det mig, som ser spøgelse ...”

Informant C:

”(...) Vi har alle hver vores grænser for, hvad vi synes er at gå over grænsen. Men så har vi heller ikke nogen uddannelse indenfor det her område. Hverken pædagoger, medhjælpere eller os lærere har haft om det på seminariet. Så vi ved ikke nok til at agere professionelt, når vi bliver udsat for sådan nogle ting. Det bliver meget ud fra personlige synsninger, når vi agerer.”

I rapporten ”Seksualitet på dagsordenen” pointeres det, at der er en generel fare for, at man på et følsomt område som det seksuelle ofte handler ud fra personlige erfaringer og præferencer snarere end faktisk viden (8). Hvad kender man selv, hvad synes man selv om, og hvad synes man er rigtigt/forkert i en given situation?

Egne følelser og holdninger udgør ifølge rapporten en af de største barrierer for at handle professionelt, og det pointeres, at: *”(...) en forudsætning for at kunne arbejde med andres seksualitet på en professionel måde er, at man skærper sin bevidsthed om egne normer, værdier og grænser.”* (8)

Man kunne følgelig spørge, hvorledes fagpersoner skærper egen bevidsthed for at undgå at handle ud fra egne holdninger.

For at få svar på ovenstående spørgsmål synes det relevant at inddrage ”3P-modellen” (33), som er et analyseredskab, hvis formål er, at give fagpersoner indsigt i, hvorvidt deres handlinger og refleksioner er baseret på det **P**riate, det **P**ersonlige eller/og det **P**rofessionelle plan. Ligeledes inddrages teori af Susanne Idun Mørch, som beskæftiger sig med samme tema (34).

3-p model	Professionel:	Personlig:	Privat:
Grundlag:	Faglighed	Saglighed	Usaglighed
Viden / indsigt	Teoretisk viden	Bearbejdede erfaringer / selvindsigt	Egne erfaringer (mere eller mindre ubearbejdede)
Handlinger præget	Analyser, metoder og evaluering	Intuition, situationsfornemmelse og indfølelse	Følelsesladethed, tilfældigheder og egenrådighed
Samarbejde	Tværfaglig	Samarbejdsvilje	Kæphest rytter
Behov	Andres behov	Andres / egne behov	Egne behov

(33)

Ideen bag Jappes analysemodel er, at fagpersonen skal kunne bevæge sig mellem den professionelle og den personlige del *uden* at blive privat (33).

Som det fremgår af modellen, er der en risiko for, at den fagperson, som skaber sin praksis ud fra en privat tilgang vil handle tilfældigt og ikke ud fra målgruppens behov, idet ens personlige vurderinger og handlinger kommer til at bero på egne holdninger, følelser og værdier og ikke indsigt og faglig viden, som karakteriserer den professionelle tilgang.

Det er imidlertid vigtigt, at man ikke forveksler privatsfæren med den personlige sfære, idet der i sidstnævnte er nogle vigtige komponenter, der kan understøtte professionel pædagogisk handlen hos den enkelte. Tavs og ikke ekspliciteret erfaringsviden samt intuition er således hensigtsmæssigt at inddrage i et dialektisk samspil med den professionelle, analyserende og teoretiske viden i bestræbelsen på at opnå pædagogisk handlekompetence på et givent felt.

Den kompetente fagperson forstår på den måde at integrere den professionelle og den personlige del, hvilket vil betyde, at man både har indsigt og viden ift. et bestemt emne, og samtidigt er personligt nærværende (33,34). Er fagpersonen udelukkende professionel vil dette medføre en

distancering til eleven og fagpersonen selv. Er fagpersonen kun personlig vil dette betyde, at den faglighed, som det professionelle felt bidrager med, mangler. Ligeledes er den kompetente fagperson bevidst om, at det er naturligt, at den private del fra tid til anden vil indfinde sig i forskellige situationer, men at dette håndteres ved at søge supervision og være åben for faglig dialog (33,34).

Ifølge Mørch har alle mennesker brug for en privat kerne, som der skal værnes om. Det private omhandler det følelsesmæssige og de ikke altid bevidste behov. Her beskyttes fagpersonens psyke, private behov og følelser. Beskyttelsen har dog ikke kun til hensigt at beskytte fagpersonen, men også eleven (34). Det private skal således ikke gøres til genstand for arbejdet, og omvendt skal arbejdet ikke gøres til genstand for det private (34).

Med ovenstående teori in mente er der noget, som tyder på, at informanterne i den kvalitative interviewundersøgelse har bevæget sig ind i det private felt ift. at håndtere seksuelle problemstillinger hos børn/unge med kognitive funktionsnedsættelser. At de befinder sig i en risikozone, hvor egne behov og følelser kommer til at styre relationen til den enkelte elev på en uhensigtsmæssig måde.

I praksis kan det betyde, at informanternes måde at håndtere seksuel adfærd hos eleverne bliver handlemønstre, der skal afværge den ubehagelige situation, de som medarbejdere står i og ikke føler sig tilstrækkelig rustet til, snarere end egentlig professionel og teoretisk funderet handlekompetence.

Den ubevidste ureflekterede tilgang kan betyde, at informanterne fejlagtigt *tror*, at de handler professionelt, men i virkeligheden er de styret af den private- og personlige tilgang uden integration af den professionelle del.

Det må derfor anbefales, at informanterne gøres bevidste om, hvilke dele af sig selv de bringer i spil for at handle hensigtsmæssigt ift. sig selv og deres elever.

Med indsigt i Jappes analysemodel og Mørchs teori vil informanterne i højere grad få mulighed for at reflektere over egen praksis og blive konfronteret med egne fordomme og forforståelser, hvilket med stor sandsynlighed kan give dem bedre mulighed for at navigere professionelt ift. "tvivlen", og på den måde mestre balancen mellem at være professionel og personlig uden at blive privat.

Tvivlen vil formentlig altid være et vilkår, men den må ikke blive en barriere for at handle.

Forskeren kunne følgelig stille spørgsmålet: hvorfor informanterne primært handler ud fra den private del?

Udover manglende viden og uddannelse som belyst under tema 9.2 kunne det også hænge sammen

med, at der ligger nogle uafklarede og uforløste problemstillinger i organisationen, som gør det svært for den enkelte medarbejder at handle ift. seksuel adfærd hos børn og unge. De tre informanter giver alle udtryk for, at der mangler en seksualpolitik på området, og to af informanterne føler, at emnet seksualitet ift. eleverne er omgivet med tabu.

Netop en seksualpolitik kunne medvirke til at skabe tydelighed, åbenhed og tryghed og ikke mindst anviser en retning for personalet. Under udarbejdelsen af samme vil personalegruppen være 'tvunget' til fagligt at diskutere seksualitet generelt samt beskæftige sig med holdninger, værdier og etik. På den måde vil en seksualpolitik også være med til aftabuisere emnet.

En seksualpolitik anbefales desuden i rapporten "Seksualitet på dagsordenen" (8) og "Den professionelle tvivl" (16).

Ovenstående problemstilling synes at være sammenfaldende med fund i den kvantitative og kvalitative undersøgelse af SISO og SUS (2), hvor: *"(...) næsten alle lærerne på skolerne og over halvdelen af institutionerne fortæller, at de har behov for mere generel viden om emnet seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap"* og *"(...) at der bør være politikker eller procedure for, hvordan man (...) skal forebygge og håndtere seksuelle overgreb."* (2).

9.4.1 Sammenfatning af 9.4

På trods af den gode vilje til at gøre det 'rigtige' hos tre erfarne lærer i specialregi, når det handler om at understøtte elevernes sunde seksuelle udvikling kunne forhold tyde på, at der kræves supervision, uddannelse og viden på området, hvis man skal undgå at indtræde i *den private sfære*. Skal arbejdspladsen udvikle en høj grad af faglighed i relation til seksuel sundhed, er det nødvendigt at personalet superviseres fagligt, og det skal være legalt og naturligt at tage emnet op med kollegaer og ledelse på lige fod med andre temaer (8,16). Dialog og faglig refleksion bidrager til at styrke faglig viden omkring børns sunde seksuelle udvikling kontra børns bekymrende seksuelle adfærd. Det giver mulighed for at integrere relevant faglig viden med henblik på systematisk iagttagelse og analyse og skaber mulighed for refleksion ift. alternative tilgange. Mulighed for at vende og bearbejde følelser, yde støtte og anerkendelse til den enkelte og måske vigtigst af alt at skabe nye handleveje på et fagligt reflekteret grundlag.

10 Konklusion.

I nærværende afsnit besvares afhandlingens problemformulering. Samtidig gives der bud på, hvordan afhandlingen fremadrettet kan bruges, når det handler om at understøtte den seksuelle sundhed og trivsel blandt børn og unge i specialregi.

Afhandlingen tog i sin empirisk-analytiske del udgangspunkt i problemformuleringen:

” Hvilke erfaringer og hvilken faglig viden har lærerne i specialskolerne i forhold til at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd hos deres elever? ”.

Under analysen fremkom følgende: Samtlige informanter mente, at de havde erfaringer med seksuelt bekymrende adfærd blandt deres elever, men hos to af informanterne faldt eksemplerne fra praksis ikke ind under den nævnte kategori, som den defineres i den forskningsbaserede litteratur på området.

En informant refererede imidlertid til tre situationer fra praksis, hvor to af tilfældene må betegnes som seksuelt bekymrende adfærd.

På trods af, at informanterne ikke havde samme erfaring med seksuelt bekymrende adfærd i specialundervisningsregi, havde alle tre informanter imidlertid *adskillige* erfaringer med seksuel adfærd blandt elever, der hver især krævede, at man forholdt sig professionelt reflekterende til situationen.

Samtlige informanter udtrykte usikkerhed om, hvad elevernes seksuelle adfærd kunne skyldes/være udtryk for. Deres udtalelser indikerede, at de havde svært ved at skelne mellem elevernes naturlige seksuelle udvikling henholdsvis seksuelt bekymrende adfærd. Dette gjorde det vanskeligt at understøtte elevernes sunde seksuelle udvikling på et vidensbaseret grundlag, hvilket blev kilden til en følelse af professionel utilstrækkelighed blandt informanterne.

Anbefalingen må derfor være, at personalegruppen via efteruddannelse sikres viden om børns naturlige seksuelle udvikling, og hvad der omvendt karakteriserer seksuelt bekymrende adfærd. Dette vil være i tråd med informanternes tydelige erkendelse af deres manglende viden på området og ønske om efteruddannelse og kompetent supervision.

Ingen af informanterne kunne huske at have modtaget undervisning omhandlende børns naturlige seksuelle udvikling, eller hvad der omvendt karakteriserer en seksuelt bekymrende adfærd. Dette fund blev understøttet af en gennemgang af de to læreruddannelsesbekendtgørelser, de tre informanter hver især var uddannet under.

Ligeledes fremgik det af samtlige informanternes udsagn, at der generelt manglede åbenhed og dialog

i personalegruppen vedrørende temaer omhandlende seksualitet. Alle informanter ønskede derfor en seksualpolitik for at sikre en åben kommunikation. Ingen havde dog direkte efterspurgt en sådan politik i de relevante fora, hvilket kunne hænge sammen med, at handicap og seksualitet kan være præget af tabuiseringer på samfundsniveau. To af informanterne gav netop udtryk for, at de opfattede diskursen om seksualitet og handicap som tabuiseret.

Det anbefales derfor, at der gennem udarbejdelse af en seksualpolitik på specialskolerne anvises en retning for personalet med henblik på at skabe størst mulig tydelighed, åbenhed og tryghed i arbejdet omkring elevernes seksuelle udvikling.

En seksualpolitik udarbejdet på et vidensbaseret grundlag vil også give mulighed for at arbejde med holdninger, værdier og etik samt bidrage til en aftabuisering af emnet.

Et ønske om seksualpolitikker gjorde sig ligeledes gældende i SISO og SUS' undersøgelse.

Samtlige informanter reagerede på elevernes seksuelle adfærd - hvad enten den var naturlig eller bekymrende.

Den måde, som informanterne håndterede elevernes seksuelle adfærd på, vidnede i flere tilfælde om, at eleverne blev hindret i at udvikle en naturlig seksualitet i fælleskab med jævnaldrene. Om dette skyldes informanternes manglende kendskab til den naturlige seksuelle udvikling henholdsvis seksuelt bekymrende adfærd, fremgår ikke entydigt af undersøgelsen. Andre fund indikerede, at to ud af de tre informanter havde en reel angst for at overse seksuelle overgreb, hvilket betød, at alle seksuelle aktiviteter blev opfattet som noget, der skulle undgås.

En informant udtrykte ligeledes, at hun var blevet opmærksom på, at hun på det ubevidste plan ikke havde forholdt sig til børn og unge handicappede som seksuelle væsner. Informanten gav ligeledes udtryk for, at hun fornemmede, at det også gjaldt den øvrige personalegruppe. Om denne holdning er en tendens hos andre lærere i specialregi kan ikke umiddelbart udledes af denne undersøgelse.

Ikke desto mindre anbefales det, at personalegruppen generelt arbejder med accept af, at børn og unge med handicap har en seksualitet. At denne gruppe har et særligt behov for hjælp og støtte, når det handler om at få viden om seksualitet, så det netop *ikke* ender ud i et overgreb. En lignende anbefaling fremgik af SISO og SUS' undersøgelse.

Det anbefales derfor, at seksualundervisningen implementeres allerede fra de små klasser og ikke kun reserveres til udskolingsklasserne, hvilket er i tråd med kompetencemålene i det timeløse fag "Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab". Her kan personalet med fordel bruge Sex og Samfunds undervisningsmateriale tilrettelagt for elever med særlige behov.

Samtlige informanter gav udtryk for, at deres håndtering af seksuel adfærd mestendels tog afsæt i personlige holdninger og værdier, hvilket gav dem anledning til bekymring. Dette kunne hænge sammen med, at organisationen generelt mangler en faglighed om emnet seksuel sundhed, hvilket interviewmaterialet også synes at indikere.

Det må derfor anbefales, at personalegruppen gennem efteruddannelse og supervision bevidstgøres ift. egen praksis gennem bearbejdning af egne forforståelser og handlingsmønstre, således at de får redskaber til at mestre balancen mellem at være professionel og personlig uden at blive privat. Det er ligeledes vigtigt, at ledelsen på det organisatoriske plan støtter og tager ansvar for at initiere processen.

En sådan indsats vil ideelt set medvirke til at etablere en stærkt savnet dialog og faglig refleksion angående specialelevers seksuelle adfærd i et sundhedsfremmende udviklingsperspektiv.

11 Perspektivering

Et ønske med denne afhandling er, at den vil give anledning til overvejelse omhandlende, hvordan speciallærerne på landets specialskoler bliver bedre rustet til at varetage den seksuelle sundhed og trivsel hos børn og unge i specialregi.

Målet har betydning på flere plan: Det handler om både at beskytte og hjælpe barnet - som potentielt kan udvikle en overgrebsadfærd - til at få et godt liv med en sund seksualitet og samtidig forhindre, at andre børn måtte blive udsat for seksuelle overgreb. Desuden vil udviklingen af en sund seksualitet for alle børn og unge - handicappede eller ej - have afgørende betydning for velvære, trivsel og livsglæde i alle livets faser, hvilket understøttes af den sexologiske forskning på området (30).

Som lærere i specialskolerne har vi derfor et særligt ansvar, når det handler om at styrke den enkeltes livskvalitet, hvilket både kræver nærvær og refleksivitet, men også muligheden for efteruddannelse og supervision.

Det er derfor også et ønske, at denne afhandling kan være inspiration til, at seksuel sundhed omhandlende børn og unge i specialregi inddrages som et obligatorisk emne på læreruddannelsen, hvilket vil sikre en positiv, rettighedsbaseret og mangfoldig pædagogisk praksis, når det handler om at styrke denne gruppes trivsel i relation til seksualitet.

At de studerende her får kendskab til seksualundervisningens didaktik og udvikler kompetencer, som gør dem i stand til at gå i dialog med denne gruppe omkring centrale temaer vedrørende seksualitet. Netop børn og unge med handicap har særligt brug for støtte og guidning med

udgangspunkt i deres nærmeste udviklingszone, når det handler om at udvikle kompetencer, der gør dem i stand til at mærke egne grænser, acceptere andres og ikke mindst udvikle individuelle og sociale kompetencer.

Som Graugaard udtrykker det i artiklen ”Barnets byrde”, er evnen til at indgå i nære og meningsfulde relationer og evnen til at skelne mellem lyst og ulyst, behag og ubehag, vil gerne og vil ikke - *ikke* en evne som udvikles af sig selv, men noget der udvikles i samspillet dels med jævnaldrende og dels med dedikerede voksne (22). Herunder speciallærerne på landets specialskoler. Hvis projektet skal lykkes, indebærer det, at der etableres en tydelig faglig bevidsthed om, at henholdsvis de positive og negative sider af børn og unges seksuelle udvikling og trivsel i specialregi tages alvorligt.

Nærværende afhandling har ikke beskæftiget sig med forældrenes rolle, når det handler om at styrke den seksuelle sundhed hos børn og unge. Det vil derfor være relevant at undersøge forældrenes perspektiv på afhandlingens problemstilling i en ny afhandling.

Et godt forældresamarbejde er af stor betydning ift. at skabe helhed i barnets liv, hvilket indebærer dialog, åbenhed og ærlighed lærere og forældre imellem. Et positivt forældresamarbejde, båret af gensidig tillid og respekt, vil derfor styrke den seksuelle trivsel og give gode muligheder for at arbejde åbent og anerkendende med børn og unges seksualitet i specialregi. Sammen gør vi en endnu større forskel.

12 Bibliografi (35)

1. JanusCentret. Statusrapport XII 2003 -2014. Center for børn og unge mellem 4 og 18 år med seksuelt bekymrende eller seksuelt krænkende adfærd. [Internet]. Kbh.: JanusCentret-Center for seksuelle overgreb.; 2015. 73 p. [cited 2017 Jan 24]
Available from: [http://januscentret.dk/wp-content/uploads/Statusrapport-2003-til-2014. - JanusCentret.pdf](http://januscentret.dk/wp-content/uploads/Statusrapport-2003-til-2014.-JanusCentret.pdf)
2. SISO, Servicestyrelsen. Seksuelle overgreb mod børn og unge anbragt udenfor hjemmet eller i aflastning. En kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb. [Internet]. Socialstyrelsen; 2007. 194 p. [cited 2017 Jan 24]
Available from: <https://www.sus.dk/wp-content/uploads/2016/11/seksuelle-overgreb-mod-born-med-handicap1.pdf>
3. Cenfac, Servicestyrelsen. Seksuelle overgreb mod mennesker med handicap: fokus på forebyggelse og behandling: idékatalog. Servicestyrelsen: Cenfac; 2010. 19 p.
4. Muff EK. Handicap og risiko for seksuelle overgreb. In: Mehlbye J, Hammershøi A, editors. Forskningsnetværket om Seksuelle Overgreb mod Børn, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, In: Seksuelle overgreb mod børn og unge: en antologi om forebyggelse og behandling. Kbh.: AKF; 2007. p. 84–97.
5. Strange M, Stevnhøj AL. Børn og seksualitet. Hans Reitzel; 2016. 167 p.
6. Strange M. Når børn og unge krænker. Psykolog Nyt. 2008;62(21):3–9.
7. Strange M. Børn og unge med seksuelt overskridende adfærd. In: Mehlbye J, Hammershøi A, editors. Forskningsnetværket om Seksuelle Overgreb mod Børn, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, In: Seksuelle overgreb mod børn og unge: en antologi om forebyggelse og behandling. Kbh.: AKF; 2007. p. 135–50.

8. Holmskov H, Skov A. Seksualitet på dagsordenen: en håndbog om professionel støtte til voksne med funktionsnedsættelse. Odense: Socialstyrelsen; 2012. 63 p.
9. Zeuthen K. Børn og seksualitet. Månedsskr Almen Praksis. 2012;90(4):305–14.
10. Zeuthen K. Barnlig seksualitet og seksuelle overgreb på børn. In: Mehlbye J, Hammershøi A, editors. Forskningsnetværket om Seksuelle Overgreb mod Børn, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, In: Seksuelle overgreb mod børn og unge: en antologi om forebyggelse og behandling. Kbh.: AKF; 2007. p. 18–30.
11. Langfeldt T, Porter M. Sexuality and family planning: report of a consultation and research findings: Copenhagen: WHO, Regional Office for Europe; 1986. 62 p
12. Socialstyrelsen: Vidensportalen på det sociale område [Internet]. Kbh.: Socialstyrelsen; Børns seksuelle udvikling. 2015 nov. 2 [up datet 2016 aug. 16]; [cited 2017 feb. 24]; [about 3 screens]
Available from: <https://vidensportal.dk/temaer/seksuelle-overgreb/borns-seksuelle-udvikling>
13. Vildalen S, Langfeldt T. Seksualitetens betydning for udvikling og relasjoner: med utgangspunkt i Thore Langfeldts tenkning og arbeid. Oslo: Gyldendal akademisk; 2014. Kapitel 1, Seksuell utvikling fra barn til voksen; p. 15–28.
14. Zeuthen K. Kærlighed og overlevelse: barneseksualitet og seksuelle traumer. Akademisk; 2009. Kapitel 2, Subjektet; p. 39–62.
15. Zeuthen K. Seksuelle overgreb mod børn. Månedsskr Almen Praksis. 2012;90(6/7):501–9.
16. Servicestyrelsen. Den professionelle tvivl: tegn og reaktioner på seksuelle overgreb mod børn og unge: et fagligt vejledningsmateriale. Odense: Servicestyrelsen; 2014. 52 p.

17. Strange M. Børn og unge med seksuelt grænseoverskridende eller krænkende adfærd. SISO - Videnscenter Soc. Indsatser Ved Seksuelle Overgreb Mod Børn. 2007. 37 p.
18. Kikuchi J. When the offender is a child: Identifying and responding to juvenile sexual abuse offenders. In: Hunter M. Child survivors and perpetrators of sexual abuse: treatment innovations [Internet]. Thousand Oaks: Sage Publications; 1995 [henvist 2. februar 2017]. p. 108–2
Available from: <http://site.ebrary.com/id/10586587>
19. JanusCentret. Bekymringsbarometret. [Internet]. Kbh.: JanusCentret; 2016. 2 p; [cited 2017 Jan 24].
Available
from: http://januscentret.dk/wpcontent/uploads/Januscentret_bekymringsbarometer_2016.pdf
20. Bancroft J. Human sexuality and its problems. 3. ed. Edinburgh: Churchill Livingstone/Elsevier; 2009. Kapitel 5, The developmental process; p. 144–55.
21. Sandø N, Hjorthøj AR, Fouchar J, Danmark, Sundhedsstyrelsen. Seksuel sundhed. Kbh.: Sundhedsstyrelsen; 2012. 28 p.
22. Graugaard C. Barnets byrde: betragtninger om børneseksualitet før og nu. Kritik. 2013;46(209):62–71.
23. Kristiansen S. Kvalitative analyseredskaber. In: Tanggaard Pedersen L, Brinkmann S. Kvalitative metoder: en grundbog. Kbh.: Hans Reitzel; 2010. p. 447–62.
24. Kvale S, Brinkmann S. Interview: det kvalitative forskningsinterview som håndværk. Kbh.: Hans Reitzel; 2015.

25. World Medical A. World medical association declaration of Helsinki: Ethical principles for medical research involving human subjects. *Jama* [Internet]. 2013 [cited 2017 jan. 24];310 (20):2191-4.
Available from: <https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/DoH-Oct2013-JAMA.pdf>.
26. Krajewski W, Wojciechowska J, Krefft M, Hirnle L, Kolodziej A. Urogenital tract disorders in children suspected of being sexually abused. *Cent Eur J Urol*. 2016;69(1):112–7.
27. FN. Standardregler om lige muligheder for handicappede: resolution 48/96 [Internet]. Kbh.: Socialministeriet; 1994.; [cited 2017 Jan 24]; [about 15 screens].
Available from: <http://www.dch.dk/fnregl/fnregl.pdf>
28. Sex & Samfund [Internet]. Kbh.: Sex & Samfund; Seksualundervisning af elever med særlige behov [cited 2017 Feb 25]; [about 4 screens].
Available from: <http://www.sexogsamfund.dk/sex-samfund/vores-arbejde/undervisning/seksualundervisning-til-elever-med-saerlige-behov.aspx>
29. Undervisningsministeriet. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab [Internet]. Undervisningsministeriet; 2013 [cited 15. marts 2017].
Available form: <http://www.emu.dk/omraade/gsk-lærer/ffm/sundheds-og-seksualundervisning-og-familiekundskab>
30. Graugaard C, Klarlund Pedersen B, Frish M. Seksualitet og Sundhed. København: Vidensråd for forebyggelse; 2012 44 p.
31. Almås E, Benestad EEP. Sexologi i praksis. Oslo: Universitetsforlaget; 2006. Kapitel 3, Forståelse af menneskelig seksualitet; p. 43–57.

32. Forskning - og uddannelsesministeriet. Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som lærer i folkeskolen [Internet]. BEK nr. 1068 af 08/09/2015.[cited den 15 Jan. 2017].

Available from: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=174218>

33. Jappe E. Håndbog for pædagogstuderende. Frydenlund; 2010. Kapitel 18, Faglig identitet; p. 135-9.

34. Mørch SI. Individ, institution og samfund: pædagogiske perspektiver. Århus: Academica; 2007. Kapitel 7 Pædagogen på arbejde. p. 149–63.

35. U.S. National Library of Medicine. Samples of formatted references for Authors of Journal Articles [Internet]. 2003.

Available from: https://www.nlm.nih.gov/bsd/uniform_requirements.html

Referencestandard: Vancouver

13.1 Bilag 1 - JanusCentrets bekymringsbarometer.

http://januscentret.dk/wp-content/uploads/Januscentret_bekymringsbarometer_online.pdf

66

13.2 Bilag 2 - DOkumenteret Systematisk InformationsSøgning

DOkumenteret Systematisk InformationsSøgning

Navn: Gry Hanne Winther Knudsen
Uddannelse: Master i Sexologi 2015 - 2017
Vejleder: Birgitte S. Laursen.

1. Beskrivelse af emne: Seksuelt bekymrende adfærd hos børn og unge i specialregi.

• Titel: Seksuelt bekymrende adfærd. Problemstilling: <i>Hvilke erfaringer og hvilken faglig viden har lærerne i specialskolerne i forhold til at identificere tegn på bekymrende seksuel adfærd hos eleverne?</i>	
Stikord på dansk: Kernebegreber: • Den seksuelle udvikling. • Seksuelt bekymrende adfærd. • Børn og unge i den skolepligtige alder i specialregi. • Lærernes erfaringer og viden	Stikord på engelsk: • Ikke anvendt

2. Beskrivelse af valg af databaser og informationskilde:

Database eller informationskilde	Begrundelse for valg af database eller informationskilde	Dato / periode for søgning

PsykInfo	PsykInfo dækker alle discipliner inden for psykologi og beslægtede områder. Den dækker således også psykologiske aspekter af emner som medicin, psykiatri, sygepleje, sociologi, undervisning, farmakologi, fysiologi, lingvistik, antropologi, organisation, retsvæsen, sociale forhold og andet. Databasen er valgt med henblik på at søge forskningsbaseret artikler med fokus på psykologi og adfærd ift. børn med en seksuelt bekymrende adfærd. Ligeledes søges artikler ift. almindelige sunde seksuelle udvikling.	I perioden 1. februar til 1. marts.
PubMed	PubMed rummer sundhedsfagligt information (primært artikler) med fokus på medicin, men indeholder også støttefag til medicin. Bl.a. sygepleje, ergoterapi, adfærdsvidenskab, kemiske videnskab og bioteknik. Databasen er valgt med henblik på at søge sundhedsfaglige artikler. Søgningen i denne base har til formål at supplere søgningen i PsykInfo, hvis muligt.	I perioden 1. februar til 1. marts
Bibliotek.dk	Denne database er valgt, da man her kan man se, hvad der er udgivet i Danmark af forskellige forskningsundersøgelser, og hvad der findes på danske offentlige biblioteker. Bibliotek.dk er altså ikke et bibliotek, men en database. Denne database er valgt med henblik på at finde danske undersøgelser og publikationer om emnet - både hvad angår børn med seksuelt bekymrende adfærd og den almindelig sunde seksuelle udvikling. Ligeledes ønskes undersøgelser vedrørende lærernes viden og erfaringer.	I perioden 1. februar til 1. marts
Informationskilde: JanusCentret.	JanusCentret bruges som informationskilde, da de her har ekspertviden ift. problemstillingen. Deres vidensområde er forskning omkring børn og unge med seksuelt og bekymrende adfærd.	Januar måned.
Informationskilde: UCN	UCN (University college Nordjylland) er blevet brugt som informationskilde, da Informanterne i undersøgelsen er	Marts måned.

	læreruddannet. Netop UCN underviser og uddanner lærere i deres daglige virke.	
--	---	--

3. Beskrivelse af søgestrategi:

	Tema 1 – overskrift: Den almindelige sunde seksuelle udvikling	Tema 2 – overskrift: Seksuelle adfærd/ Seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd	Tema 3 – overskrift: Sundhedsstyrelsen, Servicestyrelsen , socialinstituttet og Seksualitet
Database 1 – navn: PsykInfo	Kontrollerede emneord: • "Sexual development" • "Psychosexual Behavior"	Kontrollerede emneord: • "Sex Offenses" • "Sexual abuse" • "Sexual behavior"	Kontrollerede emneord • Ikke anvendt, da målet er i videst muligt omfang at tage udgangspunkt i danske forskningsundersøgelse og rapporter.
Database 2 – navn: PubMed	Kontrollerede emneord: • "Sexual development" • "Teaching"	Kontrollerede emneord: • "Sex Offenses"	Kontrollerede emneord: • Ikke anvendt, da målet er i videst muligt omfang at tage udgangspunkt i danske

		• “Sexual abuse” • “Sexual behavior”	forskningsundersøgelse og rapporter.
Database 3 – navn: Bibliotek.dk	Kontrollerede emneord: • Seksu* • Børn* • Udvikling* Fritekst: • ”Den seksuelle udvikling”	Kontrollerede emneord: • Sex* OR Seksu* OR Krænk* Fritekst: • ”Børn med seksuelt bekymrende adfærd” • ”Børn med seksuelt krænkende adfærd”	Kontrollerede emneord: • Seksu* Fritekst: • ”Socialstyrelsen” • ”Servicestyrelsen” • ”Sundhedsstyrelsen”
JanusCentret	Information ift. problemstillingen.	Information ift. problemstillingen.	Ikke anvendt

4. Beskrivelse af selektionskriterier:

	Publikations År	Sprog	Aldersgruppe	Publikationstype
Database 1 – navn:	2005- 2017	Dansk, Engelsk,	Børn og unge i	Peer reviewed

PsykInfo	OBS: Enkelt undtagelse.	Norsk eller Svensk.	den skolepligtige alder	
Database 2 – navn: PubMed	2005 - 2017	Dansk, Engelsk, Norsk eller Svensk.	Børn og unge i den skolepligtige alder	Peer reviewed
Database 3 - navn: Bibliotek.dk	2005- 2017	Dansk, Engelsk, Norsk eller Svensk.	Børn og unge i den skolepligtige alder.	Ikke anvendt, men vurderet ud fra andre kriterie.
JanusCentret	2005 - 2017	Dansk, Engelsk, Norsk eller Svensk.	Børn og unge i den skolepligtige alder.	Ikke anvendt, men vurderet ud fra andre kriterie.

5. Søgeresultater af ovenstående proces:

	Tema 1 – overskrift: Den almindelige sunde seksuelle udvikling	Tema 2 – overskrift: Seksuelle adfærd/ Seksuelt bekymrende eller krænkende adfærd	Tema 3 – overskrift: Offentlige instanser og Seksualitet
Database 1 – navn: PsykInfo	• ”Sexual development” Hits: 1668 • “Psychosexual Behavior” Hits:	• “Sex Offenses” - Hits 8625 • “Sexual abuse”	• Ikke anvendt.

	23.239	Hits: 18.753 • "Sexual behavior" Hits: 23.218	
Database 2 – navn: Pubmed	• "Sexual development" hits: 86.236 • "Teaching": Hits 73927	• "Sex Offenses" - Hits 20.325 • "Sexual behavior": hits 91363 • "Child Abuse, Sexual" Hits 9044	• Ikke anvendt.
Database 3 – navn: Bibliotek.dk	• Seksu*: hits 27072 • Børn*: hits 444.204 • Udvikling*: Hits 252837 Fritekst: • "Børns seksuelle udvikling" Hits 82	• sex* Hits: 106893 • Krænk* Hits. 2554 • Seksua* Hits: 26589 Fritekst: • "Børn med seksuelt bekymrende adfærd"	• Seksu* Hits 26589 • Socialstyrelsen: Hits 5464 • Service styrelsen: Hits 2016 • Sundhedsstyrelsen: Hits 14662

		Hits 19 • Børn med seksuelt krænkende adfærd. Hits: 26	
Janus Centret	• Den alm. Sunde Seksuelle udvikling	• Den bekymrende seksuelle Udvikling	• Ikke anvendt.

Søgeresultat fortsat:

	Tema 1 Kombineret	Tema 2 Kombineret	Tema 3 Kombineret
Database 1 – navn: PsykInfo	• 22 hits for Index Terms: {Sexual Development} AND Publication Type: Peer Reviewed Journal AND Age Group: Childhood (birth-12 yrs) AND Age Group: School Age (6-12 yrs) AND Age Group:	• 7 Hits for ((((Index Terms: (“ Sexual Abuse”)))) AND (((Index Terms: (“ Sex Offenses”)))) AND (((Index Terms: (“ Psychosexual Behavior”)))) AND Publication Type: Peer Reviewed Journal AND Age Group: School Age (6-12 yrs)	• Ikke anvendt

	Adolescence (13-17 yrs) AND Index Term: Psychosexual Behavior	7 hits: for ((((Index Terms: (" Sexual Abuse"))))) AND (((Index Terms: (" Sex Offenses"))))) AND (((Index Terms: (" Psychosexual Behavior"))))) AND Publication Type: Peer Reviewed Journal AND Age Group: School Age (6-12 yrs) AND Age Group: Adolescence (13-17 yrs)	
Database 2 – navn: Pubmed	"Teaching"[Mesh] AND "Sexual Development"[Mesh] AND (Review)[ptyp] AND "2012/02/17"[PDAT]: "2017/02/14"[PDAT]) <u>Hits 0</u>	("Child Abuse, Sexual"[Mesh] AND "Sexual Behavior"[Mesh]) AND "Sex Offenses"[Mesh] AND (Review)[ptyp] AND "2012/02/16"[PDat]: "2017/02/13"[PDat	Ikke anvendt

		]- hits 18	
Database 3 – navn: Bibliotek.dk	• ((Seksua*)) and ((Børn*)) and ((Udvikling*)) Hits: 546 • ”Børns seksuelle udvikling” hits 82	• Sex* And Seksu* AND Krænk* hits: 78 • <u>Fritekstsøgning =</u> <u>((seksuelt and</u> <u>krænkende and</u> <u>adfærd)) or</u> <u>((seksuelt and</u> <u>bekymrende and</u> <u>adfærd))</u> • <u>((seksuelt and</u> <u>krænkende and</u> <u>adfærd)) or</u> <u>((seksuelt and</u> <u>bekymrende and</u> <u>adfærd))</u> : Hits 34	• <u>Fritekstsøgning =</u> <u>((Seksua*)) and</u> <u>(((Sundhedsstyrels</u> <u>en)) or</u> <u>((Servicestyrelsen))</u> <u>or</u> <u>((socialstyrelsen))</u> • <u>(((Seksua*)) and</u> <u>(((Sundhedsstyrels</u> <u>en)) or</u> <u>((Servicestyrelsen))</u> <u>or</u> <u>((socialstyrelsen))</u>): Hits 231

6. Brugbar resultater af litteratursøgningen:

Database 1 – navn: PsykInfo	Ingen artikler synes brugbare efter gennemlæsning	1 artikel synes brugbar efter gennemlæsning.	
Database 2 – navn: Pubmed	Ingen artikler at finde.	Ingen artikler synes brugbare efter gennemlæsning	

Database 3 – navn: Bibliotek.dk	Artikler og Bøger findes brugbare og udvælges som litteratur	Forskningsrapporter og artikler findes brugbare udvælges som litteratur	Rapporter omhandlende problemstillingen udvælges og bruges som litteratur.
Informationskilde - navn: JanusCentret	Oplysning ift. bog vedrørende børns almindelige seksuelle udvikling (og fejludvikling) baseret på den nyeste forskning af Mimi Strange og Stevnhøj.	Oplysning om kvalitativ og kvantitative undersøgelse vedrørende børn med seksuelt bekymrende adfærd og andre tidsskriftsartikler. Her oplyses specifikt om en kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af JanusCentret som drejer sig om emnet.	Ikke anvendt.

Ekstra søgning: I forbindelse med analysen af informanternes udsagn var der behov for en ekstra søgning ift. teori vedrørende temaet den professionelle lærer. På www.bibliotek.dk blev der lavet en struktureret søgning under ordene: ((teori)) and (((professionel)) and (((lærer)) or ((pædagog))), hvilket gav 59 hits, som ikke umiddelbart havde relevans ift. nævnte problemstilling. Til gengæld blev UCN anvendt som informationskilde, fordi de til dagligt beskæftiger sig med uddannelse af lærere. Her blev forfatteren til denne masterafhandling oplyst om, at henholdsvis Erik Jappe, som har skrevet bogen ”Håndbog for pædagogstuderende” (33), og Susanne Idun Mørch, som har skrevet bogen ”Individ, institution og samfund - pædagogiske perspektiver” (34) begge har beskæftiget sig med temaet den ’Det professionelle, det personlige og det private.’

Litteratursøgningen er godkendt af Mette Buje Grundsøe. Bibliotekar - www.aub.aau.dk - tilknyttet Master i Sexologi.

AALBORG UNIVERSITET

Mette Buje Grundsøe

Akademisk medarbejder/ Cand.scient.bibl. | Aalborg Universitetsbibliotek

T: (+45) 9940 9340 | E-mail: mbg@aub.aau.dk | Web: www.aub.aau.dk

Aalborg Universitetsbibliotek | Langagervej 2 | Aalborg Ø |

Medarbejder nr. 104690 | EAN: 5798000417090

13.3 Bilag 3 - Semistruktureret Interviewguide:

1. Forskningsspørgsmål:	• Interviewspørgsmål:
Hvilke <i>erfaringer</i> har lærerne i specialskolerne ift. at identificere tegn på seksuelt bekymrende adfærd blandt eleverne? Tema: Hvilke konkrete erfaringer har informanterne ift. elever med seksuelt bekymrende adfærd.	• Hvilken aldersgruppe af elever arbejder du primært med i dit daglige virke? • Hvad forstår du ved seksuelt bekymrende adfærd? • Hvilke erfaringer har du ift. elever med seksuelt bekymrende adfærd? Kan du give nogle konkrete eksempler? • Hvordan håndterer I elever med seksuelt bekymrende adfærd? Fokusord for intervieweren: • Uddyb/ Beskriv/ Forklar /Giv eksempler/ Kan du være mere konkret/ Hvad mener du, når du siger ...

2. Forskningsspørgsmål:	• Interviewspørgsmål:
Hvordan oplever lærerne i specialskolerne, at de er <i>fagligt kvalificeret</i> til professionelt at identificere tegn hos børn og unge med seksuelt bekymrende adfærd? Tema: Fokus på lærernes faglige kvalifikationer	• Hvordan oplever du, at du er faglig kvalificeret ift. at identificere tegn og signaler hos børn med bekymrende seksuel adfærd? • Hvordan oplever du, at du er fagligt kvalificeret til at understøtte børn i specialregis naturlige seksuelle udvikling? Fokusord for intervieweren: Uddyb/ Forklar nærmere /Giv eksempler/ Kan du være mere konkret/ Hvad mener du, når du

	siger ...
--	-----------

3. Forskningsspørgsmål:	• Interviewspørgsmål:
Hvilken <i>teoretisk viden</i> har lærerne med sig fra deres læreruddannelse om børn med seksuelt bekymrende adfærd og børns naturlige seksuelle udvikling? Er der behov faglig udvikling og viden? Tema: Teoretisk viden vedrørende børn med seksuelt bekymrende adfærd og børns naturlige seksuelle udvikling.	• Hvilken teoretisk viden har du tilegnet dig via din uddannelse ift. børn med seksuelt bekymrende adfærd og børns naturlige seksuelle udvikling? • Bruger I fælles litteratur som baggrundsviden her på skolen ift. at tilegne jer viden om børns bekymrende seksuel adfærd og børns naturlige seksuelle udvikling? • Hvilke tiltag mener du, at der er behov for ift. at få mere viden om, hvilke synlige tegn, der kendetegner børn og unge med seksuelt bekymrende adfærd? • Hvilke tiltag mener du, at der kunne være behov for ift. at få mere viden om børns naturlige seksuelle udvikling? Fokusord for intervieweren: Uddyb/ Forklar nærmere /Giv eksempler/ Kan du være mere konkret/ Hvad mener du, når du siger ...

13.4 Bilag 4 - Eksempel på analyse og meningskondensering af informanternes udsagn.

Hvad blev der sagt	Menings - Kondensering	Meningsanalyse
”Det er ikke noget, vi har en fælles holdning til. Det er op til den enkelte at foretage en vurdering, og afhængig af hvilken voksen, der tilfældigvis er til stede, så bliver der handlet forskelligt. Jeg tror ikke, det er særlig sundt for barnet, at der kommer flere forskellige udmeldinger på den samme handling. Det tror jeg kan udvikle...en skæv eller usund seksuel udvikling for sådan et barn. I hvert fald kan man som barn gå hen og blive rigtig godt forvirret over, hvad de voksne siger, og hvad de ikke siger. At de voksne siger noget forskelligt. Og hvis ikke det barn på en eller anden måde får en fælles tilgang til sit behov, så kunne man godt forestille sig, at der kunne udvikles en usund seksualitet hos sådan et barn.”	Informanten udtrykker frustration over manglende fælles fodslag i personalegruppen ift. at understøtte elevernes sunde seksuelle udvikling. Informanten reflekterer over den eventuelle skades påvirkning, det kan bevirke for eleven, at den enkelte handler ud fra egne personlige holdninger og synsninger.	Informanten har et klart ønske om, at emnet seksualitet kommer på dagsordenen i organisationen med det formål at understøtte elevernes seksualitet i en sund og naturlig retning. Informanten er bevidst om, at personlige holdninger <i>ikke</i> skaber et fagligt reflekteret grundlag ift. at understøtte barnets seksualitet i en sund og naturlig retning. Informanten har ligeledes et klart ønske om at forberede praksis på området.

13.5 Bilag 5: Samtykkeerklæring

Jeg erklærer herved, at jeg giver samtykke til at deltage i en interviewundersøgelse i forbindelse med Gry Hanne Winther Knudsens masterafhandling.

Denne undersøgelse omhandler, hvilke erfaringer og faglig viden lærerne i specialskolerne er i besiddelse af ift. at identificere tegn hos børn, der udviser seksuelt bekymrende adfærd.

Jeg er informeret om følgende, hvilket jeg ligeledes er indforstået med:

At det er frivilligt at deltage i undersøgelsen.

At jeg til enhver tid kan trække mit samtykke tilbage og ikke længere være en del af undersøgelsen.

At interviewet er anonymt, hvilket betyder, at jeg ikke nævnes ved navn.

At en analyse og fortolkning af interviewet senere vil indgå i Gry Hanne Winther Knudsens masterafhandling, hvor det umiddelbart ikke vil være muligt at genkende mig, hvilket jeg både har fået skriftlig og mundtlig information om. På ovenstående baggrund ønsker jeg at deltage i undersøgelsen.

Dato: _____

Underskrift: _____

13.6 Bilag 6 - uddrag af bekendtgørelse fra læreruddannelsen af 1966 og uddrag af læreruddannelsesloven af 1991.

Uddrag af bekendtgørelse fra læreruddannelsesloven af 1966

§ 67. Sundhedslære (kursus). Formålet er, at de studerende erhverver sig indsigt i pædagogisk og skolemæssigt vigtige sider af sundhedslæren og i seksuallære. Stk. 2. Indholdet er 1) Personlig og offentlig hygiejne. 2) Fosterets udvikling. Barnets fysiske udvikling. Helbredsmæssige og sociale faktorerens betydning. 3) Sygdomme i skolealderen. Epidemiologiske foranstaltninger. Årsager til nedsat vitalitet i skolealderen. 4) Alkohol, tobak og euforiserende stoffer. 5) Hygiejniske foranstaltninger ved en skoles indretning. 6) Samarbejdet mellem hjem, lærer, skolesundhedsplejerske, skoletandlæge og skolelæge. 7) Seksualundervisning i skolen. De studerende orienteres om gældende bestemmelser i forbindelse med emnerne.

Uddrag af bekendtgørelse fra læreruddannelsesloven af 1991

Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab

Kompetenceområde: Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab på læreruddannelsen omhandler udvikling af de studerendes kompetencer til at planlægge, gennemføre og evaluere sundhedsfremmende undervisning.

Kompetencemål: Den studerende kan begrundet planlægge, gennemføre og evaluere sundhedsfremmende undervisning i det obligatoriske emne Sundheds-, seksualundervisning og familiekundskab.

Færdighedsmål: Den studerende kan	Vidensmål: Den studerende har viden om
anvende et positivt, bredt og åbent sundhedsbegreb til fremme af elevers sundhedsmæssige handlekompetence i undervisning om sundhed,	sundhedsfremmende undervisning med henblik på udvikling af elevers sundhedsmæssige handlekompetence,
planlægge, gennemføre og evaluere undervisning og lede diskussioner vedrørende sundhed og seksualitet med respekt for elevers for forståelse, mangfoldighed, rettigheder, personlige grænser, følelser og forskellige værdier,	undervisning i familie- og samlivsformer, herunder etiske forhold vedrørende elevers forståelse, mangfoldighed, rettigheder, personlige grænser, følelser og forskellige værdier,
tilpasse sundhedsundervisning til konkrete elevgruppers forudsætninger, behov og alder vedrørende livsstils- og levevilkårs indflydelse på seksualitet, kost, rygning, alkohol og motion,	Livsstil og levevilkårs indflydelse på seksualitet, kost, rygning, alkohol og motion,
planlægge, gennemføre og evaluere sundhedsundervisning i tværfaglige sammenhænge hvor også samarbejde med ressourcepersoner kan indgå,	tværfaglighed i folkeskolens undervisning samt brug af ressourcepersoner,
planlægge, gennemføre og evaluere en differentieret undervisning, der tager hensyn til udviklingsmæssige udfordringer i forskellige aldersgrupper og	udvikling fra barn til voksen samt fysiske og psykiske forandringer i puberteten og
tilrettelægge sundhedsfremmende undervisning med henblik på elevers anerkendelse af mangfoldighed i forhold til kønsroller, kropsidealer, og seksualitet, samt betydning af livsstil og levevilkår.	Identitetsdannelse, herunder seksuel orientering, kønsroller samt elevers udvikling af forståelse af mangfoldighed vedrørende køn, krop og seksualitet samt betydning af livsstil og levevilkår.